

”YHDESSÄ LAPSEN PARHAAKSI”
**Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen
väliarviointi ja kehittämissuositukset hankkeen uudelleen
suuntaamiseksi**

Anne Teppo

Opinnäytetyö

YLEMPI AMK-TUTKINTO

toukokuu 2005

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Sosiaali- ja terveysala

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN LÄHTÖTILANNE	6
2 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ - HANKKEEN TEORIA- JA MENETELMÄTAUSTA	8
2.1 Lait yhteistyön raamien luojina	9
2.2 Varhainen puuttuminen työmuotona	10
2.3 Moniammatillinen yhteistyö perheen tukijana	14
2.4 Päivähoidon toimintaprosessi lastensuojelun tukitoimenpiteenä ...	15
2.5 Pienalueellinen lasten kuntoutustyöryhmä työmenetelmänä	17
2.6 Tulevaisuuden muistelu suunnittelumetodina	19
2.7 Hanke kehittämistoiminnan edistäjänä	21
3 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN VAIHEET	24
3.1 Hankkeen käynnistäminen	24
3.2 Yhteistyövalmiuksien arviointi	26
3.3 Yhteistyön suunnittelu	28
4 VÄLIARVIOINNIN TARKOITUS JA TAVOITTEET	32
5 VÄLIARVIOINNIN TOTEUTUS	32

	2
6 VÄLIARVIOINNIN TULOKSET	33
6.1 Hankkeen vaikutukset päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyöhön moniammatillisesta näkökulmasta	33
6.2 Hankkeen vaikutukset päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyöhön varhaisen puuttumisen näkökulmasta.....	35
6.3 Hankkeen toimijoiden kehittämisehdotukset moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi.	36
6.4 Hankkeen toteuttamisen arviointia	37
6.5 Mielipiteet prosessikuvauksesta	38
7 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN UDELLEEN SUUNTAAMISEKSI	39
8 POHDINTA	43
LÄHTEET	47
LIITTEET	
Liite 1. Prosessikuvaus	49
Liite 2. Sosiaalityöntekijän lausunto	54
Liite 3. Yhteystietolomake	55
Liite 4. CASE - prosessikuvaukset	56
Liite 5. Case't	58
Liite 6. Saatekirje	62
Liite 7. Kyselylomake	63

KUVIOT

KUVIO 1. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen viitekehys	8
KUVIO 2. Työntekijän/aikuisen kokeman lasta/nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö	13
KUVIO 3. Kuvaus Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessi- kuvauksesta	17
KUVIO 4. Tulevaisuuden muistelu suunnittelumetodina	20
KUVIO 5. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen vaiheet Espoonlahden alueella	24

Tekijä(t) Anne Teppo ☐	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 63	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus Salainen saakka	
Työn nimi ”Yhdessä lapsen parhaaksi” Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä - hankkeen väliarviointi ja kehittämissuhteet hankkeen uudelleen suuntaamiseksi.		
Koulutusohjelma Sosiaali- ja terveystieteiden ylempi AMK-tutkinto, Terveyden edistämisen koulutusohjelma, Lapsiperheiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen suuntaavat opinnot		
Työn ohjaaja(t) Laatupäällikkö Johanna Heikkilä, JAMK; lehtori Meeri Pekonen, JAMK; päiväkodin johtaja Pia Hellström Aallonhuipun päiväkotia, Espoon kaupunki		
Toimeksiantaja(t) Espoonlahden päivähoito ja perhesosiaalityön työryhmä		
Tiivistelmä Nykyään lapsiperheiden kasautuneet ja yhä moninaisemmat ongelmat edellyttävät työntekijöiltä moniammatillista yhteistyötä. Päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyön kehittämiseksi Espoonlahden alueella on meneillään Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hanke, jonka tarkoituksena on tuoda Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvaus työvälineeksi. Hankkeen väliarvioinnin tarkoituksena on tehdä kehittämissuhteita hankkeen uudelleen suuntaamiseksi. Väliarvioinnin tavoitteena on selvittää hankkeen vaikutuksia moniammatillisen yhteistyön ja varhaisen puuttumisen näkökulmasta sekä arvioida hankkeen toteuttamista. Lisäksi tavoitteena on kartoittaa mielipiteet Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksesta. Väliarviointi toteutettiin sähköpostikyselynä. Kysely lähetettiin kahteen otteeseen vastausten vähäisen määrän vuoksi. Molemmilla kerroilla vastausaikaa oli kaksi viikkoa ja arviointikyselyt lähetettiin 52:lle Espoonlahden päivähoito ja perhesosiaalityön työntekijälle. Lähetetyistä kyselyistä saatiin takaisin yhteensä kuusitoista. Vastausprosentti oli 31 %. Arvioinnin tulokset tukevat teoriataustaa. Yhteistyö on hankkeen myötä sujunut hyvin ja laajentunut. Tiedon kulku, avoimuus ja yhteydenotot ovat lisääntyneet. Tutustuminen yhteistyökumppaniin ja käyttöön otettu uudet työ- ja yhteistyökäytänteet ovat edistäneet yhteistyön kehittymistä. Toimivan yhteistyön edellytyksenä nähdään mm. pienalueellisen kuntoutusryhmän hyödyntäminen ja sovituihin yhteistyötapaamisiin osallistuminen. Toimivan yhteistyön kehittämisen esteenä pidetään perhesosiaalityön kiirettä ja työntekijöiden vaihtuvuutta, yhteystietojen puutteellisuutta ja päivähoito ”korkeaa kynnystä” yhteydenottoihin. Hankkeen toteuttaminen arvioidaan sujuneen melko heikosti, koska kaikki eivät ole tietoisia prosessikuvausten olemassa olosta tai sen sisällöstä ja hankkeessa edetään liian hitaasti. Prosessikuvausta pidetään toimivana, hyödyllisenä ja selkeänä mallina. Viisi keskeisintä hankkeen uudelleen suuntaamiseksi tehtyä kehittämissuhteusta ovat säännölliset yhteistyötapaamiset 1 – 2 kertaa vuodessa, pienalueellisen lasten kuntoutusryhmän kehittäminen ja yhteistyötä edistävien koulutusten järjestäminen sekä uusien yhteistyökäytänteiden luominen ja hankkeen toteuttamisen kehittäminen.		
Avainsanat (asiasanat) moniammatillinen yhteistyö, varhainen puuttuminen, lastensuojelu, päivähoito, perhesosiaalityö, prosessikuvaus, toimintamalli, väliarviointi, hanke		
Muut tiedot		

Author(s) Anne Teppo ☐	Type of Publication Master's Thesis	
	Pages 63	Language Finnish
	Confidential Until	
Title "Together for the Sake of Children" Mid-term evaluation and development proposals for realigning the Day Care as a Supporting Measure for Child Welfare -project.		
Degree Programme Postgraduate degree Programme in Health Promotion and Preventive Care. Promotion of health and wellbeing in families with children.		
Tutor(s) Quality Manager Johanna Heikkilä, Jyväskylä Polytechnic; Lecturer Meeri Pekonen, Jyväskylä Polytechnic; Day-care center Manager Pia Hellström, Aallonhuippu day-care center, Espoo.		
Assigned by Team of the Espoonlahti day care and family social work		
Abstract These days families with children have accumulated problems which are more diverse and this demands multiprofessional cooperation from the employees. The Day Care as a Supporting Measure for Child Welfare –project has been launched in the Espoonlahti area in order to develop the cooperation between day care and family social work. The purpose is to implement the Day Care as a Supporting Measure for Child Welfare -process description as a tool for the employees. The aim of the mid-term evaluation is to make development proposals for realigning the project. The objective of the mid-term evaluation is to clarify the project's effects from the points of view of multiprofessional cooperation and early intervention and also to evaluate the implementation of the project. The objective is also to survey opinions on the Day Care as a Supporting Measure for Child Welfare -process description. The mid-term evaluation was carried out as an email survey. The survey was sent twice due to a low response rate. The response time was two weeks for both mailings and the evaluation questionnaires were sent to 52 Espoonlahti day care and family social work employees. 16 questionnaires were returned. The response rate was 31%. The evaluation results support the theory background. Cooperation has been good and it has extended along with the project. Flow of information, openness and contacts have increased. Getting to know the partner in cooperation and new implemented work and cooperation practices have contributed to developing cooperation. Some of the prerequisites for functional cooperation are seen as utilising local rehabilitation work groups and taking part in agreed cooperation meetings. Obstacles for developing functional cooperation are seen as hurry in the family social work and employee turnover rate, inadequate contact details and the "high threshold" of day care contacts. The implementation of the project has been evaluated as being not very successful as not everyone is aware of the process description or its contents and thus the project is progressing too slowly. The process description is seen as a functional, beneficial and clear model. The five key development proposals for realigning the project are regular cooperation meetings once or twice a year, developing the local child rehabilitation work group, organising training which promotes cooperation, creating new practises to promote cooperation and developing the implementation of the project.		
Keywords multiprofessional cooperation, early intervention, child welfare, day care, family social work, process description, operations model, mid-term evaluation, project		
Miscellaneous		

1 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN LÄHTÖTILANNE

Espoossa lapsiperheet voivat yleisesti ottaen hyvin, mutta pienellä osalla perheistä on kuitenkin ongelmia. Vaikeudet ovat kasautuneet ja lastensuojelun tarve on ilmeinen. Tällöin parhaimpia tuloksia saavutetaan, kun perheen vaikeuksiin lastensuojelussa puututaan riittävän varhaisessa vaiheessa. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

Kaikilla lapsilla on lakisääteinen oikeus päivähoidon. Päivähoidossa ei välttämättä aina olla tietoisia perheen lastensuojelullisesta tuen tarpeesta. Koska päivähoidon tehtävänä on tukea kotikasvatusta, on erityisen tärkeää, että perheen tilanne ja lapsen tuen tarve ovat tiedossa jo lapsen tullessa päivähoidon. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

Lapsiperheen ollessa lastensuojelun asiakkaana lastensuojelun sosiaalityöntekijä on lapsen ja perheen tilanteen asiantuntija. Hänen lausuntonsa perusteella voidaan lapselle suositella erityispäivähoidon tukitoimenpiteitä. Päivähoito voi tukea lapsen kehitystä jo varhaisessa vaiheessa ja samalla ennaltaehkäistä kehityksen häiriintymistä sekä tukea perheen vanhemmuutta niin, ettei tarvita myöhemmin voimakkaampia lastensuojelun tukitoimenpiteitä. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

Espoon keskuksessa oli vuosina 2001 - 2003 alueellinen Haasteena vanhemmuus – hanke, jonka keskeisenä tavoitteena oli lasten kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen sekä lapsiperheiden elämän hallinnan, hyvinvoinnin ja perusturvallisuuden lisääminen moniammatillisen työn ja vastuullisen vanhemmuuden vahvistamisen kautta. Pitkän aikavälin päämääränä oli erityisesti lasten syrjäytymisen ehkäiseminen ja sitä kautta myös huostaanottojen väheneminen varhaisen puuttumisen ja tuen kautta. Tavoitteena oli myös kehittää päivähoitoa yhtenä lastensuojelun tukimuotona (Ollikainen 2004, 2.)

Hankkeen ajatuksena oli toteuttaa kehittämistyö luonnollisena osana sosiaali- ja terveystoimen perustyötä (neuvoloissa, päivähoidossa, sosiaali- ja perhetyössä sekä terapia- ja konsultaatiotyössä). Tehtävänä oli koota alueen sosiaali- ja terveystoimen jo olemassa olevat työtavat vastuullisen vanhemmuuden edistämiseen ja ottaa käyttöön uusia tuloksellisia menetelmiä. Toimintatapa laadittiin loogisesti eteneväksi asiakkaita ja työntekijöitä palvelevaksi kokonaisuudeksi, joka tehosti ennaltaehkäisevää työtä. (Ollikainen 2004, 2.)

Haasteena vanhemmuus – hankkeen yhtenä osahankkeena oli päivähoiton kehittämisen lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä. Yhteistyön läpinäkyvyyttä lisättiin ja sopimukset tehtiin hankkeen myötä yhdessä vanhempien, päivähoiton ja sosiaalityöntekijän kanssa. (Ollikainen 2004, 2.) Laadittiin Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvaus (Liite 1), jonka pohjalta luotiin toimintamalli lapsen elämän kriisitilanteiden hallintaan. Toimintamallin tavoitteena oli selkeyttää vanhempien ja lastensuojelun sekä päivähoiton työntekijöiden yhteistyötä päivähoiton tultua lastensuojelun tukitoimenpiteeksi. (Alatalo & Leinonen, 2004, 12.)

Yhteinen toimintamalli antoi lasta sijoitettaessa päivähoitoon lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä työntekijöille selkeän toimintaohjeen ja – mallin. Eri viranomaisten yhteistoiminnasta välittyi vanhemmille selkeä ja johdonmukainen kuva ja heidän oma vastuunsa lapsesta vahvistui yhteisten sopimusten kautta. Vanhempien kasvatuskumppanuus työntekijöiden kanssa vahvistui. Perhettä ympäröivä verkosto tuki vanhemmuutta ja edisti lapsen ja perheen hyvinvointia. Päivähoiton mukanaolo lastensuojelun prosesseissa auttoi lastensuojelutyön mieltämistä nykyaikaiseksi – koko perhettä tukevaksi perhesosiaalityöksi. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

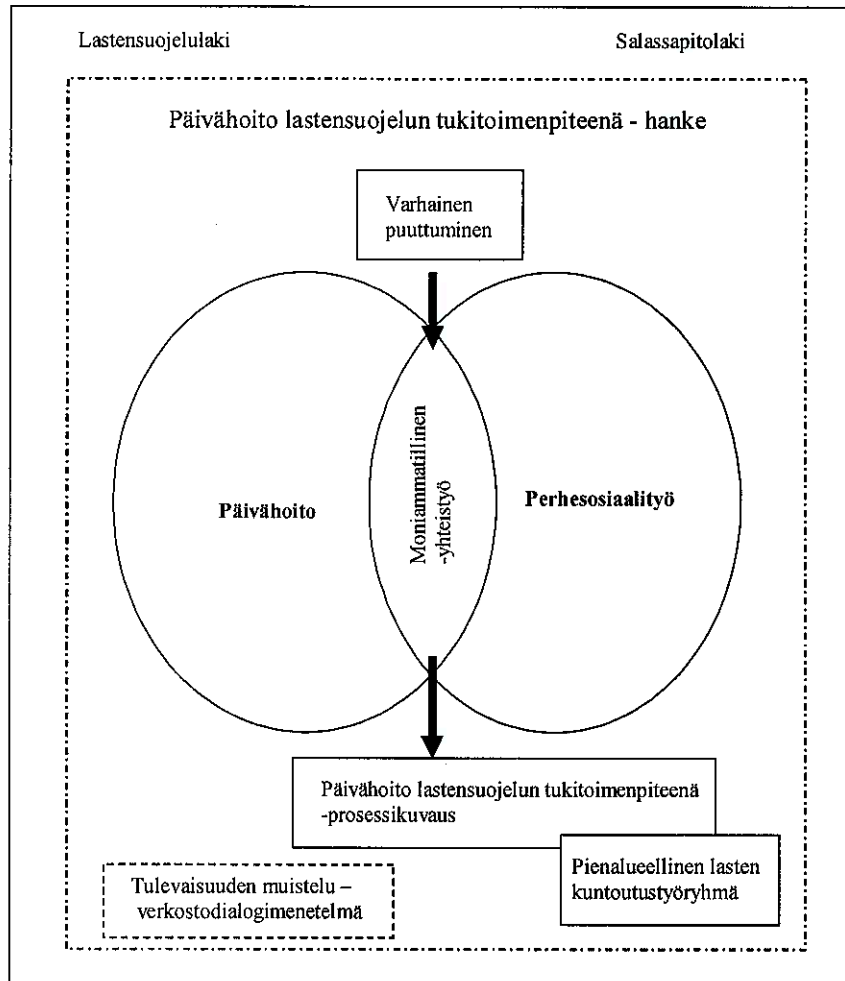
Huhtikuussa 2002 pidettiin Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – yhteistyötulaisuus. Yhteistyöpäivän tarkoituksena oli saattaa Espoon keskuksen laatima Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvaus päivähoiton ja perhesosiaalityön työvälineeksi koko Espoon sosiaali- ja terveystoimeen. Vastuu prosessikuvauksen maastouttamisesta annettiin päivähoiton tarkastajille ja johtaville sosiaalityöntekijöille. (Espoon sosiaali – ja terveystoimen muistio 9.2.2002.)

Lokakuussa 2003 Espoonlahden alueella perustettiin päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteinen työryhmä koordinoimaan maastouttamisprosessia ja käynnistettiin Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hanke. Tämän raportin tarkoituksena on kuvata sitä teoria- ja menetelmätaustaa, johon hanke pohjaa sekä tuottaa hankkeen väliarvioinnin tuloksista kehittämissuhteita hankkeen uudelleen suuntaamiseksi.

2 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ - HANKKEEN TEORIA- JA MENETELMÄTAUSTA

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen teoria- ja menetelmätausta koostuu seuraavista elementeistä, joita esitellään kuviossa 1.

KUVIO 1. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen viitekehys

Espoossa päivähoiton ja perhesosiaalityön yhtenä työmuotona on Stakesin kehittänyt **varhainen puuttuminen** (ks. sivu 11), jonka pyrkimyksenä on helpottaa huolen ilmaisemista ja puheeksiottoa perheen, työkavereiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Varhainen puuttuminen edellyttää **moniammatillista yhteistyötä** (ks. sivu 14), jonka välineeksi Espoon keskus kehitti **Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksen** (ks. sivu 15). Prosessikuvauksen ohella Espoonlahdessa

käytetään yhteistyön yhtenä menetelmänä alueella kehiteltyä **pienalueellista lasten kuntoutustyöryhmää** (ks. sivu 17).

Päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyöhön vaikuttavat keskeisesti **lastensuojelulaki** ja **salassapitolaki** (ks. sivu 9). Lait ovat sisällöltään niin yhteistyötä ohjaavia kuin siihen velvoittavia. Ne luovat omalta osaltaan yhteistyön raamit.

Yhteistyön kehittämiseksi Espoonlahdessa on meneillään Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – **hanke** (ks sivu 21 ja 24), jonka tarkoituksena on tuoda prosessikuvaus alueelle työvälineeksi ja samalla kehittää sitä. Lisäksi hankkeen tarkoituksena on päivähoidon ja perhesosiaalityön moniammatillisen yhteistyön kehittäminen. Hankkeen yhteistyön kehittämismenetelmänä on käytetty **Tulevaisuuden muistelu – verkostodialogimenetelmää** (ks. sivu 19), jonka tavoitteena oli edesauttaa päivähoidon ja perhesosiaalityön verkostoitumista.

2.1 Lait yhteistyön raamien luojina

Lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen 1 §:ssä mainitut oikeudet vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Tavoitteena on, että lapsi saa kaikissa olosuhteissa sellaisen huollon kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa on säädetty. (L 5.8.1983/683.)

Sosiaalilautakunnan ja kunnan muiden viranomaisten on seurattava ja kehitettävä lasten kasvuoloja sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Sosiaalilautakunnan on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. (L 5.8.1983/683.)

Kunnan on sosiaali- ja terveydenhuolto, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selvil-

le lasten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten tarpeisiin ja toivomuksiin. Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, on otettava huomioon hänen huollossaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. (L 5.8.1983/683.)

Perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vaikiinnuttamiseksi. (L 5.8.1983/683.)

Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on kussakin tapauksessa tehtävä huoltosuunnitelma, jollei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Huoltosuunnitelma on tarkistettava tarpeen mukaan. Terveystieteiden viranomaisen on annettava perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen hoito, sekä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten erityiseksi suojelemiseksi. (L 5.8.1983/683.)

Sosiaalilautakunnan on ryhdyttävä tukitoimiin viipymättä,

1. jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä; taikka
2. jos lapsi tai nuori käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään (L 5.8.1983/683).

Lastensuojelulain 40§:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on ilmoitusvelvollinen sosiaalilautakunnalle, jos hän on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (L 5.8.1983/683).

Perheen yksityisyyttä ja oikeusturvaa suojaa **salassapitolaki**. Sosiaalihuollon salassa pidettävien tietojen antaminen määritellään asiakaslain 17§:ssä. Siinä todetaan, että asiakkaalta pyydetään ensisijaisesti suostumus tietojen antamiseen. Jos suostumusta ei saada tai asiakas kieltää tietojen luovuttamisen, sosiaalihuollon järjestäjä saa kuitenkin antaa salassapitovelvollisuuden estämättä tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan

hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi sekä toimeentulon edellytysten turvaamiseksi. (L 22.9.2000/812.)

Lisäksi on olemassa kolme keskenään vaihtoehtoista lisäedellytystä. Tietoja saa antaa vain, jos

1. se, jota asiakirja koskee, on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka hoidon tai huollon toimenpiteitä toteuttaa
2. tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi tai
3. tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä. (L 22.9.2000/812.)

Asiantuntijapalavereissa salassa pidettäviä tietoja voidaan siirtää, kun vanhemmat ovat antaneet siihen luvan. Lupa on syytä pyytää kirjallisena. Vanhemmille on kerrottava, millaisesta tietojen välittämisestä on kyse, kenelle ne luovutetaan, kuinka kauan kyseinen lupa on voimassa ja mihin tarkoitukseen kyseisiä tietoja käytetään. Lapsen erityisen tuen tarvetta ja siihen liittyviä toimenpiteitä mietittäessä on hyvä varmistaa lupa vanhemmilta vielä suullisesti. Jokaisen asiantuntijan olisi syytä pyytää omasta puolestaan tämä lupa vanhemmilta. Erilaisista perhetaustoista johtuen on hyvä lupaa pyydettyä tarkistaa, kuka todella on lapsen huoltaja – ”virallinen” luvan antaja. Tiedotuksen avoimuutta lisätään lasta koskevien asioiden käsittelyssä kutsumalla vanhemmat mukaan palaveriin. Aina vanhempien ei ole mahdollista osallistua näihin tapaamisiin, jolloin vanhempia informoidaan työryhmän päätöksistä. (Huhtanen 2004, 93.)

2.2 Varhainen puuttuminen työmuotona

Varhaisesta puuttumisesta puhutaan lasten erityisen tuen tarpeen yhteydessä. Käsitteellä ymmärretään asioihin tarttumista silloin, kun aikuisen huoli lapsesta herää. Huolen aiheet voivat liittyä lapsen hyvinvointiin, kehitykseen, elämäntilanteeseen ja/tai olosuhteisiin. (Huhtanen 2005, 1.)

Varhainen puuttuminen – käsite muodostuu kahdesta toisiinsa läheisesti liittyvästä tekijästä: lapsen iästä ja itse toiminnasta. Toiminta voi alkaa heti esim. lapsen synnytyä tai päivähoitotiössä, kun havaitaan lapsen hyvinvointia tai turvallisuutta vaarantavia tekijöitä. Varhaisen puuttumisen voidaan katsoa kattavan kaikki lapselle ja hänen perheelleen suunnatut sosiaaliset, lääketieteelliset, psykologiset ja kasvatukselliset toimenpiteet, joilla pyritään vastaamaan lapsen erityistarpeisiin. Itsessään varhainen puuttuminen on ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa toimintaa. Sillä tarkoitetaan myös tapahtumasarjaa, joka käynnistyy havaittaessa huolta herättäviä signaaleja lapsen elämänkulussa. (Huhtanen 2005, 1.)

Näkemyks lapse- ja perheperusteisesta työtavasta sisältyy vahvasti varhaisen puuttumisen perusideaan. Perhe muodostaa lapsen elämän keskipisteen, perheessä lapsi oppii elämän taitoja ja hänen perustarpeensa tyydyttyvät. Lapsen vaikeudet herättävät myös vanhemmissa huolta ja epätietoisuutta. Perheiden ja lasten monimuotoisten ongelmien kohtaaminen edellyttää usein eri työntekijöiden yhteistyötä, jolloin haetaan yhdessä perheen ja toisten ammattilaisten kanssa ratkaisuja ja menettelytapoja vaikeisiin tilanteisiin. (Huhtanen 2005, 1.) Toimiminen moniammatillisena ryhmänä lisää uskallusta varhaiseen puuttumiseen (Linnakangas & Suikkanen 2004, 89).

Varhaisen puuttumisen ja siihen liittyvän yhteistyön tarvetta jäsennetään ns. huolen vyöhykkeistön avulla (ks. kuvio 2). Se on jaettu neljään osaan sen mukaan, minkälainen on työntekijän lapsesta kokema huoli. *Huoleton vyöhyke* kuvaa tilannetta, jossa työntekijä kokee lapsen asioiden olevan kunnossa. *Pienen huolen alueella* työntekijällä voi olla pientä huolta, mutta kokee voivansa auttaa ja luottamus omiin toimintamahdollisuuksiin on vahva. *Huolen harmaalla vyöhykkeellä* huoli kasvaa ja työntekijä kokee hänen auttamiskeinonsa olevan riittämättömät. Omat yritykset auttaa eivät tunnu tuottavan tuloksia ja muiden mahdollisuudet alkavat tuntua yhä tärkeämmiltä. Tarvitaan lisää tukea ja /tai kontrollia. Kontrollilla tarkoitetaan tilanteen hallinnan lisäämistä rajoittamalla jotain epätoivottavaa (esim. vanhempien päihteiden käyttöä). Kontrollikin on tukeen pyrkimistä. Työntekijöiden näkökulmasta kuormittavin ja epäselvin toimintamaasto on huolen harmaalla vyöhykkeellä – miten toimia, mistä lisäapua, onko tilanteessa muitakin toimijoita, pitäisikö tehdä lastensuojeluilmoitus jne. *Suuren huolen alue* on selkeämpi. Kyse on kriisitilanteista, joissa on toimittava nopeasti ja joihin on olemassa omat kriisityön menetelmänsä. Tarvitaan selkeää, nopeaa ja määrätietoista toimintaa kriisin laukaisemiseksi, turvallisuuden luomiseksi, huolenpidon

perusasetelman vakiinnuttamiseksi ja jatkuvuuden turvaamiseksi. (Arnkil 2004, 220 – 225.)

(1) Ei lain- kaan huolta.	(2) Pieni huoli tai ihmette- ly käynyt mielessä; luottamus omiin mahdolli- suuksiin vahva.	(3) Huoli tai ihmettely käynyt tois- tuvasti mie- lessä; luot- tamus omiin mahdolli- suuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimava- rojen tar- peesta.	(4) Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdol- lisuuksiin heikkenee. Mielessä toi- vumus lisä- voimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä.	(5) Huoli tuntuva; omat voima- varat ehtymäs- sä. Selvästi koettu tarvetta lisä- voimavarojen ja kontrollin lisäämiseksi.	(6) Huolta pal- jon ja jatku- vasti: lap- si/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoima- varoja ja kontrollia saatava mukaan heti.	(7) Huoli erit- tään suuri: lapsi/ nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopus. Muutos lapsen tilan- teeseen saatava heti.
------------------------------------	---	--	--	--	---	--

* kontrollilla tarkoitetaan tilanteen hallinnan lisäämistä rajoittamalla jotakin epätoivot tavaa asiaa esim. päihteiden käyttöä.

Ei huolta

Pieni huoli

Harmaa vyöhyke

Suuri huoli

KUVIO 2. Työntekijän/aikuisen kokeman lasta/nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö (Arnkil & Eriksson)

Lapsen tai perheen avun tarpeen tunnistamisessa on työntekijän subjektiivinen huoli tärkeä työväline. Pienikin huoli lapsesta riittää huolen puheeksiottamiseen vanhempien ja/tai muiden työntekijöiden kanssa. (Rautava 2003,1.) Työntekijän on helpompi ottaa perhettä koskeva ongelma puheeksi vanhempien kanssa, jos työntekijä ilmaisee olevansa itse huolestunut jostakin, sen sijaan, että työntekijä arvelisi perheellä /vanhemmilla olevan ongelma. Näin työntekijä ei syytä vanhempia vaan päinvastoin pyytää heitä auttamaan itseään huolen ratkaisemisessa. (Eriksson 2002, 34).

Jos huolta ei ilmaista, jää avun tarve selvittämättä ja pahimmassa tapauksessa seurauksena on tilanteen kriisiytyminen. Huolen puheeksiottaminen sisältää lupauksen tehdä sialle jotain. Huoltilanne saattaa joskus ratketa jo yhdellä keskustelulla ja joskus työntekijän ja vanhempien yhdessä sopimat tukitoimet riittävät tilanteeseen. Toisissa tapauksissa taas saatetaan tarvita tilanteen selvittelyä ja jatkotoimien suunnittelua yhteistyössä perheen ja eri alojen ammattilaisten kanssa. (Rautava 2003,1.)

2.3 Moniammatillinen yhteistyö perheen tukijana

Lasten ja perheiden yhä monimuotoisemmat ongelmat edellyttävät usein eri työntekijöiden yhteistyötä. Eri tahojen työntekijät kokoavat voimansa ja hakevat yhdessä perheen kanssa ratkaisuja ja menettelytapoja vaikeisiin tilanteisiin. (Huhtanen 2004, 85.) Yleisesti moniammatillisuudella tarkoitetaan juuri eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyötä ja yhdessä työskentelyä työryhmissä, jossa valta ja tieto jaetaan. Tarkoituksena on saavuttaa jotakin, johon yksi ihminen ei pysty yksin. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 1999, 143 – 144.) Moniammatillisessa yhteistyössä on kuitenkin kysymys perimmältään yhteistyöstä, jota voidaan käyttää hyvin erilaisissa tilanteissa, kuten strategisessa suunnittelussa ja hallinnollisissa ratkaisuissa sekä asiakkaan päivittäisten ongelmien selvittämisessä (Isoherranen 2005, 13 – 14).

Moniammatillisen yhteistyön tarkoituksena ei ole kuitenkaan tehdä yhteistä ongelmanmäärittelyä, koska yhteistä ongelmaa ei ole. Perheenjäsenillä on omat ongelmansa eikä kyseessä ole perheen ongelma. Myös työntekijöillä on oman roolinsa ja tekemänsä työn kautta omat ongelmansa. Arnkilin ja Erikssonin mukaan kukin siis ratkoo omia ongelmiaan, mutta moniammatillisessa yhteistyössä sitä ei voi tehdä ottamatta huomioon, miten muut ratkovat omiaan. (Arnkil & Eriksson 1999, 95.)

Moniammatillisen yhteistyön tarkoituksena on työntekijöiden ammattitaidon hyödyntäminen ja pyrkimys joustavampaan työnjakoon sekä yhteisöllisyyteen (Kärkkäinen, Leinonen & Mahrberg 2003, 5). Lisäksi yhteistyö perustuu yhteistyöverkoston luomiseen ja osaamisen jakamiseen sekä uusien työ- ja toimintatapojen kehittämiseen (Huhtanen 2004, 85). Moniammatillisessa yhteistyössä korostuu asiakaslähtöisyys, tiedon ja eri näkökulmien kokoaminen yhteen, vuorovaikutustietoinen yhteistyö, rajojen ylitykset ja verkostojen huomioiminen (Isoherranen 2005,14).

Moniammatillinen yhteistyö edellyttää tekijöiltään aivan uutta ammattitaitoa. Tarvi- taan yhteisiä kehitymis- ja oppimisfoorumeita, joissa oma ammattitaito jaetaan muiden kanssa. Moniammatillisuus asettaa oman ammatin vuorovaikutukseen, jossa voi olla niin antavana kuin saavanakin osapuolena. (Linnosuo 1996, 73.) Moniammatillisen toimintakulttuurin kehittäminen on työyhteisön tai moniammatillisen tiimin yhteinen oppimisprosessi, joka edellyttää yhteistä näkemystä tulevaisuudesta, tavoitteita, osaamisen analyysia ja ennen kaikkea toimintaa (Karila & Nummenmaa 2001, 3).

Toimivassa moniammatillisuudessa on selkeä tarve ylittää olemassa olevat näkymättömät rajat, joita ovat pitäytyminen omassa asiantuntijuudessa ja ammattiroolissa (Huhtanen 2004, 86; Launis 1997, 123). Moniammatillisen ongelmaratkaisun edellytys on erilaisten ammatillisten näkökulmien välinen vuoropuhelu, jossa tulkitaan toisten tekoja suhteessa kokonaisuuteen ja suhteutetaan omia näkökulmia tähän kokonaisuuteen. Voidaan puhua rajoja ylittävästä asiantuntijuudesta joka tarkoittaa, ettei kukaan asiantuntija väitä omistavansa ainoaa oikeaa tietoa ja tuo oman näkemyksensä esille yhteisesti arvioitavaksi. Rajoja ylittävä työskentely siirtää toimintaa asiantuntijakeskeisyydestä asiantuntijoiden vuoropuheluun ja yhteistyöhön. (Huhtanen 2004, 86.)

Moniammatillisen yhteistyön kehittymistä edesauttaa vahvaksi muotoutunut ammatti-identiteetti ja demokraattinen päätöksentekojärjestelmä. Lisäksi yhteistyötä helpottaa, jos organisaatiot ovat kevyitä, työntekijät tuntevat toisensa ja asiakkaat tunnetaan muidenkin yhteyksien kautta. Yhteistyöhalukkuus, keskinäinen arvotus, aktiivisuus ja halu löytää yhdessä uusia keinoja asiakkaan auttamiseksi helpottavat yhteistyötä työntekijätasolla. Tärkeitä ovat myös yhteistyön säännöllisyys, järjestelmällisyys ja vastuuhenkilöistä sopiminen. (Huhtanen 2004, 86.)

Moniammatillinen yhteistyö ei ole ongelmatonta. Esille nousee pulmakohtia, jotka ovat syytä huomioida. Yhteistyön karikat aiheuttavat katkoksia palveluiden jatkumossa. Asiakas saattaa pudota palveluiden piiristä tai hän ohjautuu päällekkäisiin palveluihin. Ongelmien tiedostaminen ja niihin törmääminen auttavat löytämään sivupolkuja palveluverkostossa. Moniammatillista yhteistyötä rajoittavina tekijöinä pidetään esim. salassapitovelvollisuutta, ajanpuutetta, työryhmien liian suurta jäsenmäärää ja palveluiden heikkoa saatavuutta. (Huhtanen 2004, 92 – 94.)

2.4 Päivähoidon toimintaprosessin lastensuojelun tukitoimenpiteenä

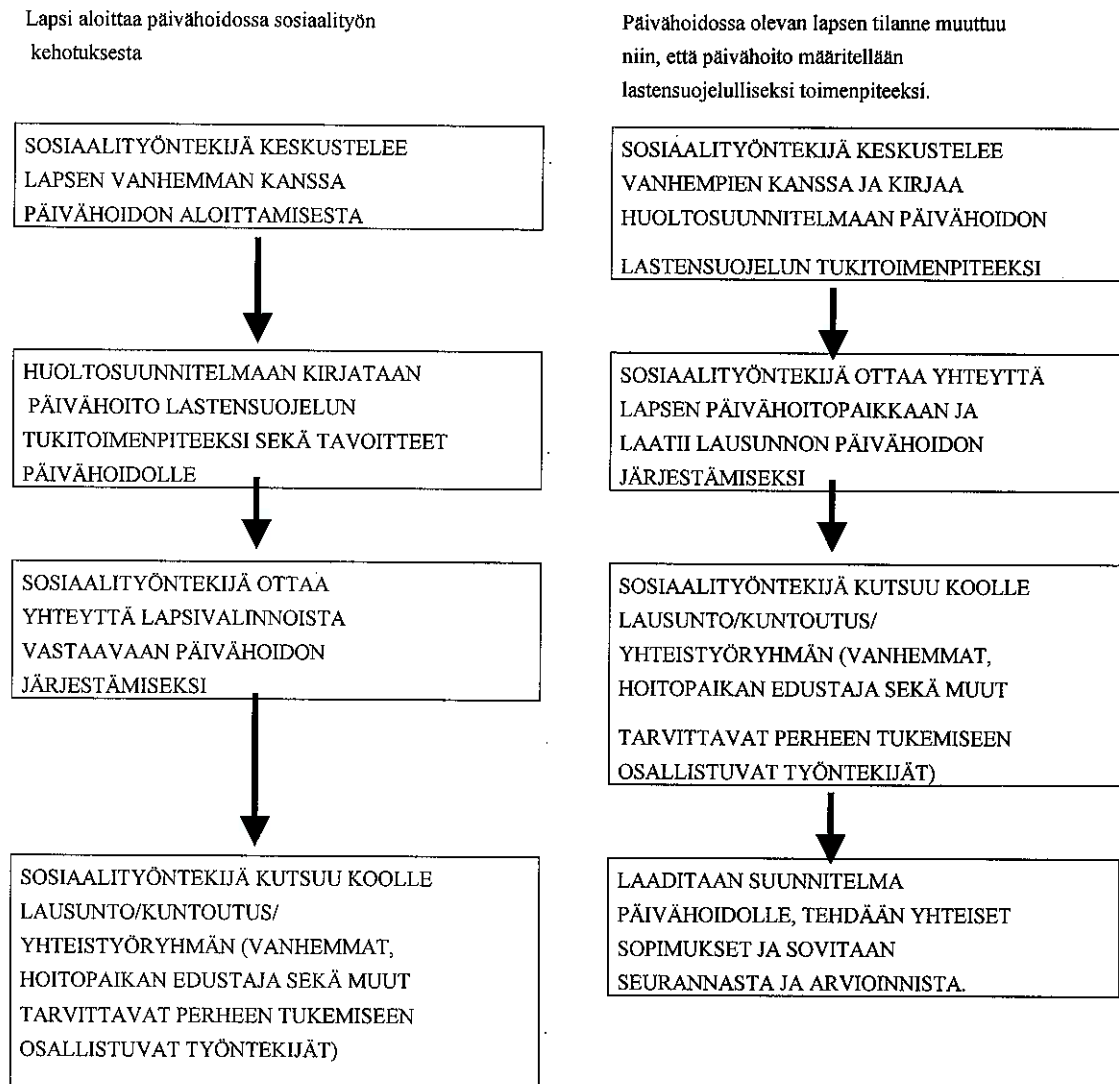
Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä prosessi, joka on esitelty kuviossa 3, lähtee liikkeelle lastensuojelun sosiaalityöntekijän ehdottaessa päivähoitopaikkaa avoimuuden tukitoimenpiteeksi lapsen vanhemmille. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä päivähoitoon selvittäen tarpeelliset tiedot lapsen tuen tarpeesta. Seuraavaksi sovitaan yhteisneuvottelusta, johon osallistuvat lapsen vanhemmat, lastensuoje-

lun ja päivähoidon työntekijät sekä tarvittaessa muut lapsen kehityksen tukemiseen liittyvät aikuiset ja viranomaiset. Neuvottelussa keskustellaan avoimesti lapsesta, lapsen kehityksen riskitekijöistä ja vanhemmuuden tuen tarpeesta. Lisäksi sovitaan yhteisistä käytänteistä ja ilmoitusmenettelyistä, jos sopimukset eivät pidä. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

Sosiaalityöntekijä kirjaa huoltosuunnitelmaan lastensuojelulain 13§:n mukaisesti päivähoiton avohuollon tukitoimenpiteeksi. Jos lapsi tarvitsee paljon tukea tai vanhempien ja lapsen vuorovaikutuksen tukeminen vaatii paljon päivähoiton työntekijöiden resursseja, sosiaalityöntekijä laatii lausunnon erityisen tuen tarpeesta. Lapselle voidaan sen pohjalta suositella erityispäivähoidon tukitoimia. Lisäksi sovitaan seuranta- ja arviointikokouksista sekä lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma tai esiopetuksessa henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

Päivähoidon tehtävänä on dokumentoida ja kerätä tietoa lapsen kehityksestä ja vanhemmuuden tukemisesta lapsen ja perheen tilanteen seurannan ja arvioinnin pohjaksi. Lapsen ja perheen tilanteen helpottuessa voidaan yhteisestä sopimuksesta purkaa lastensuojelun avohuollon tukitoimi. Ellei päivähoito tai mikään muu avohuollon tukitoimista ole riittävä, lastensuojelun työntekijä alkaa valmistella huostaanottoa tai muuta toimenpidettä. (Alatalo & Leinonen 2004, 12.)

KUVIO 3. Kuvaus Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksesta (Espoonlahden päivähoidon ja perhesosiaalityön työryhmä 2003).

2.5 Pienalueellinen lasten kuntoutustyöryhmä työmenetelmänä

Pienalueellinen lasten kuntoutustyöryhmä on alueen perheiden ja työntekijöiden yhteinen kokous, jossa on tarkoituksena keskustella kumppanuusperiaatteella lapsen tilanteesta, yhteisistä käytännöistä ja jatkotoimista (Arpikari 2004, 1.) Tavoitteena on hahmottaa lapsen kuntoutus kokonaisvaltaisesti ja antaa suositus lapsen oikeudesta erityispäivähoitoon ja mahdollisiin tukitoimiin (Pitkänen & Viitala 2003, 9). Ryhmän kokoonpano muodostetaan aina kunkin perheen ympärille niistä henkilöistä, jotka toimivat perheen ja lapsen kanssa ja ovat vaikuttamassa asioiden kulkuun (Arpikari 2004, 1). Päivähoidon toimiessa lastensuojelun tukitoimenpiteenä pienalueellinen

kuntoutustyöryhmä linkitetään prosessin kulkuun joko päiväkotiin hakemisen yhteydessä tai lapsen mahdollisesti muuttuneen tilanteen arviointiin (Hellström & Riipinen 2004, 1).

Lapsen tilanteen esittelijänä toimii sosiaali- tai terveystoimen työntekijä, joka tuntee lapsen parhaiten. Päivähoidossa olevan lapsen tilanteen esittelee ryhmän lastentarhanopettaja tai lastenhoitaja. (Pitkänen & Viitala 2003, 9.)

Pienalueellisessa kuntoutustyöryhmässä vakituksina jäseninä ovat kokouksen puheenjohtajana toimiva pienalueen päivähoidon lapsivalinnoista vastaava päiväkodin johtaja, sihteerinä toimiva konsultoiva erityislastentarhanopettaja, oma lääkäri ja terveydenhoitaja (neuvola) sekä päivähoidon ja neuvoloiden konsultoiva psykologi. Lapsen tilanteesta riippuen paikalla voivat olla myös vanhemmat, päivähoidon työntekijä, terapeutit ja kehitysvammahuollon työntekijä sekä muut lapsen kuntoutuksen kannalta tärkeät ihmiset. (Pitkänen & Viitala 2003, 9 - 10.)

Ryhmä voidaan kutsua koolle, kun vanhemmat ja/tai työntekijät ovat huolissaan lapsen tilanteesta sekä tähänastiset ratkaisukeinot eivät ole auttaneet tai kun lapsi tarvitsee yksilöllistä tukea päivähoitossa ollessaan. Tällöin työryhmässä voidaan tehdä mahdollinen erityislapsipäätös ja tukitoimisuositus. (Arpikari 2004, 1.)

Työntekijä (esim. puheterapeutti, terveydenhoitaja, sosiaalityöntekijä, päivähoidon työntekijä, lääkäri) keskusteleo perheen kanssa kuntoutustyöryhmäkäsittelystä ja kokouksen kulusta. Hän sopii vanhempien kanssa kokouksen osallistujista. Työntekijä soittaa puheenjohtajalle ja ilmoittaa lapsen asian kokouksen erityislistalle, jonka jälkeen ilmoittaa muille osallistujille kokouksen ajan ja paikan. Hän sopii siitä, kuka tuo viimeisimmät lasta koskevat lausunnot kokoukseen. (Arpikari 2004, 1.)

Kokouksen kulku on vuorovaikutuksellinen. Puheenjohtajan johdolla keskustellaan nykytilanteesta ja huolen aiheista. Ensin esittelijä kertoo huolen aiheen ja sitten vanhemmat kertovat oman näkemyksensä lapsesta/asiasta. Tämän jälkeen etsitään voimavaroja perheen ja lapsen arkeen. Lisäksi sovitaan tarvittavat toimenpiteet (yhteistyötahot, tutkimukset jne.), vastuuhenkilöt sekä missä ja milloin asiaa käsitellään seuraavan kerran. Tarvittaessa tehdään päivähoitoa varten erityislapsipäätös ja tukitoimisuositus/-tukset. (Arpikari 2004, 1.)

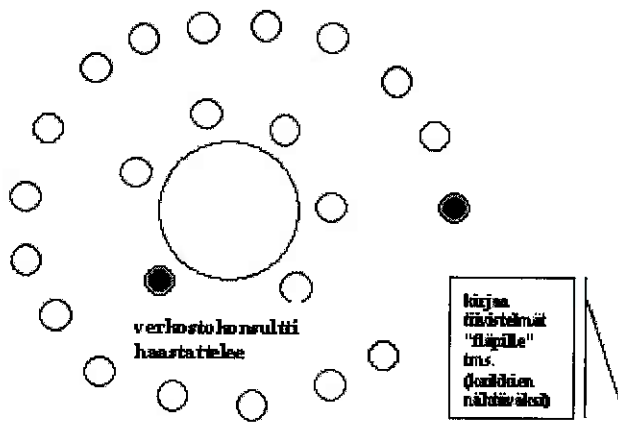
Sihteerinä toimiva konsultoiva erityislastentarhanopettaja kirjaa lomakkeelle huolen/huolet, päätetyt toimenpiteet ja sopimukset, seurantakokouksen paikan ja ajan sekä vastuuhenkilön. Lisäksi hän hoitaa pöytäkirjajakelun puheenjohtajalle ja päiväkodin johtajalle sekä tarvittaessa muille läsnäolijoille. (Arpikari 2004, 1.)

2.6 Tulevaisuuden muistelu suunnittelumetodina

Tulevaisuuden muistelu on Stakesin ja Sosiaalikehitys Oy:n toteuttamassa Palmuke – projektissa (palvelurakenteen muutos ja henkilöstön kehittäminen) kehitelty verkostodialogimenetelmä niin asiakas- kuin viranomaistyöhön (Arnkil, Eriksson & Arnkil 2004, 5, 162).

Tulevaisuuden muistelu – menetelmä sopii monitoimijaisiin suunnittelutilanteisiin, esim. toimintasuunnitelmien teko, projektien käynnistäminen, strategiapohdinnat. Se on vuoropuhelu, jossa kaikki osallistujat saavat mahdollisuuden kuulla tarkoin näkemyksiä toivottavasta toiminnasta, tarvittavista teoista ja asiaan liittyvien huolten vähentämisestä sekä tulla itse kuulluksi lähitulevaisuuden suunnittelussa. Tulevaisuuden muistelulla saadaan aikaan moniäänistä pohdintaa ja "pään sisäisiä dialogeja" sekä niiden mahdollistamaa näkökulmien monipuolistumista, tulevaisuudentoivoa ja toiveikkaan-realistisia suunnitelmia. (<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/verk/menetelmat/ennakointi.htm>.)

Tulevaisuuden muistelu, jonka toteutusrakenne on kuvattu kuviossa 4, toteutetaan ulkopuolisten verkostokonsulttien avulla, jotka esittävät neuvonpitoon osallistuville selkeitä ja strukturoituja kysymyksiä (<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/tulevmuistelu.htm>). Konsulttien tehtävänä on rohkaista osallistujia eläytymään siihen, että vuosi on sujunut hyvin. He ohjaavat keskustelua ja auttavat eläytymistä konkreettisilla vuoden kulkuun liittyvillä kysymyksillä. Dialogin aikana ei kuitenkaan tehdä mitään ongelman määrittelyä ja kaikki osallistujat puhuvat omista henkilökohtaisista näkemyksistään. Tulevaisuuden muistelun perussääntönä on, ettei keskustelun aikana sallita mitään kommentointia. Tämä antaa kunnolla tilaa kuuntelulle ja vaikutelmien rikastumiselle. Istunnon lopussa sovitaan aina yhteisestä toiminnasta ja asioiden seurannasta. (Arnkil, Erikson & Arnkil 2004, 162.)

KUVIO 4. Tulevaisuuden muistelu suunnittelumetodina

Käytännössä tulevaisuuden muistelu toteutetaan dialogina, jossa kukin asiaan liittyvä henkilö pohtii vuorollaan ääneen verkostokonsulttien esittämiä kysymyksiä:

1. Vuosi on kulunut ja asiat ovat nyt tässä (suunnitelman alaisessa) asiassa hyvin. Miten ne Sinun kannaltasi ovat?
2. Mitä teit myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä sait tukea/millaista?
3. Mistä olit huolissasi "silloin vuosi sitten" tämän (suunnitelman alaisen) asian suhteen ja mikä sai huolesi vähenemään?

(<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/verk/menetelmat/ennakointi.htm>.)

Lopuksi kootaan keskustellen toiminnan suunnitelman pääpiirteet ja sovitaan seuraavista askelista ja niiden yhteen sovittamisesta.

Tulevaisuuden muistelu – menetelmän voi järjestää kuka tahansa, joka haluaa rikastaa näkemyksiään yhteistoimintaa kaipaavasta tilanteesta ja löytää yhteisen suunnitelman perusainekset; varaamalla ajankohdan (kolmisen tuntia), kutsumalla vuoropuheluun tarvittavat tahot sekä "tilaamalla" verkostokonsultit "konsulttipankista" koordinaattorin kautta. (<http://www.stakes.fi/hyvinvointi/verk/menetelmat/ennakointi.htm>.)

2.7 Hanke kehittämistoiminnan edistäjänä

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hanke on kehittämishanke, joka on yksi monista hankemuodoista. Vaikka hankkeiden käyttötarkoitukset poikkeavat toisistaan, niin niissä on pääsääntöisesti samoja piirteitä ja noudatetaan samantyyppistä toteuttamisrakennetta. Raportin pohdinnassa verrataan tässä osuudessa esiteltäviä hanke-teorian keskeisiä teemoja Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen rakenteeseen ja toteuttamiseen

Hanke sisältää laajasti käsitettynä kaikki kehittämistoimenpiteiden tyypit yksittäisistä investoinneista laajoihin kehittämishankkeisiin (Silfverberg 1998, 11). Hanke on toiminnan toteuttamisen ja ohjauksen väline sekä se on hyvin suunniteltua ja organisoitua toimintaa asetettujen erityistavoitteiden saavuttamiseksi, käyttöön osoitettuja voimavaroja tehokkaasti hyödyntäen. Hanke luo yleensä uutta ja hakee muutosta. (Viirkorpi 2000, 8 – 9.) Hankkeella on usein tarkoitus saavuttaa tavoitteet rajatussa ajassa ennalta määritellyin resurssein (Rissanen 2002, 14; Silfverberg 1998, 11; Viirkorpi 2000, 9). Hankkeen onnistumisen yhtenä edellytyksenä on toiminnan sisällöllisistä haasteista juontuva aito tarve (Viirkorpi 2000, 9).

Hankkeen tunnuspiirteitä ovat määräaikaisuus (alku ja loppu) ja kertaluonteisuus sekä se on kokonaisuutena hallittu. Lisäksi sillä on rajattu tehtäväkokonaisuus ja oma ohjausrakenne. Hankkeessa on määritelty vastuut ja valtuudet. (Kettunen 2003, 15; Silfverberg 1998, 11; Viirkorpi 2000, 8.)

Hankkeita on monenlaisia. Tavallisimpia ovat esim. investointihankkeet, toimitushankkeet, tutkimus ja toiminnan kehittämishankkeet. (Kettunen 2003, 17; Viirkorpi 2000, 8). Hankkeiden yleisimpiä käyttötarkoituksia ovat mm. uusien toimintatapojen ja toimintamallien kehittäminen, kokeileminen ja käyttöön juurruttaminen toiminnan muuttamiseksi, uusien yhteistyösuhteiden luominen ja voimavarojen käytön tehostaminen sekä uusien tuotanto- tai ohjauksjärjestelmien kehittäminen ja käyttöönotto. Lisäksi hanketta voidaan hyödyntää uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä, kokeilemisessä ja markkinoinnissa. (Viirkorpi 2000, 8 – 9.)

Hanke on ajassa etenevä prosessi, jonka kuluessa käydään läpi tietyt vaiheet (ideavaihe, esisuunnittelu- tai luonnosvaihe, suunnitteluvaihe, toteutus, tulosten hyödyntämi-

nen ja hankkeen päättäminen). Kussakin vaiheessa on hoidettava sille tyypillisiä tehtäviä hankkeen etenemisen ja onnistumisen varmistamiseksi. (Viirkorpi 2000, 11.)

Hanke rakennetaan halutunlaiseksi suunnitelmalla, joka tarkoittaa tiettyjen ydinkysymysten ratkaisemista etukäteen, niin että tiedetään, mitä aiotaan tehdä, miksi ja miten (Silfverberg 1998, 45; Viirkorpi 2000, 14). Näin hankkeelle muodostuu oma sisältönsä ja sen kokonaisuus jäsentyy hallittavammaksi. Hankkeen suunnittelu alkaa alustavasta ideasta, huipentuu hankkeen ydinasioiden päättämiseen, tiivistyy hankesuunnitelman tekemiseen ja jatkuu hankkeen toteutuksen ajan suunnitelmaa tarkentaen ja toiminnaksi muuttaen. (Viirkorpi 2000, 14.)

Hankesuunnitelma on hankkeen keskeisin asiakirja ja se kokoaa suunnittelun kuluessa kehitetyt ratkaisut (Viirkorpi 2000, 15). Silfverbergin (1998, 12) mukaan hyvän hankesuunnitelman tulee täyttää seuraavat vaatimukset:

1. Tavoitteenasettelun on oltava selkeä ja realistinen, jotta hankkeen tärkeimmät tuotokset ja toteutusmalli voidaan johtaa tavoitteen asetelusta.
2. Hankkeella pitää olla selkeästi ja realistisesti määritelty aikataulu.
3. Hankkeen johtamisen on oltava selkeästi määritelty. Se edellyttää hankkeen eri osapuolten roolien, vastuiden, resurssien sekä hankkeen toteutusorganisaation ja päätöksenteko- ja raportointimallien selkeää määrittelyä.
4. Hankkeen resurssit pitää olla selkeästi määritelty ja riittävät suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja avaintuloksiin.

Silfverberg (1998, 48) on koonnut hankesuunnitelman sisältörungoksi toimivan mallin. Suunnitelmaan kirjataan tiivis yhteenveto hankkeesta, hankkeen tausta ja tarve, asiakkaat ja muut sidostahot, hankkeen tarkoitus (toiminta-ajatus) ja tavoitteet (lyhyen ja pitkän ajan), tuotokset, hankkeen toteutusstrategia, työ- ja rahoitussuunnitelmat, budjetti, oletukset hankkeen onnistumisesta ja mahdolliset riskit, hankkeen organisaatio ja johtaminen sekä arviointisuunnitelma, hankkeen raportointi ja tulosten hyödyntäminen (Silfverberg 1998, 47 – 61).

Hanke on itseään luova kehitysprosessi, jossa edeltävät tapahtumat synnyttävät tulevia. Tämän takia ei kannata jumiutua liian tiukasti suunnitteluvaiheessa tehtyihin rat-

kaisuihin. Kun ennakoinnit eivät toimi, on uskallettava muuttaa tai ainakin täydentää suunnitelmaa. (Kettunen 2003, 42: Viirkorpi 2000, 14.)

Hankkeen elinehto on toimiva vuorovaikutus eri tahojen ja toimijoiden kanssa. Kannatuksen ja hyödyllisten osallistujien mukaan saaminen, kiinnostuksen herättäminen, voimavarojen hankkiminen sekä tulosten levittäminen edellyttävät aktiivista tiedonvaihtoa koko hankkeen ajan. Markkinoinnin ja tiedottamisen pääasiallisia alueita ovat tiedotus osallisille, raportointi johtoryhmälle ja muilla ohjaustahoille, sisäinen tiedonvaihto, tiedotus hankkeen asiakkaille, tiedotus suurelle yleisölle sekä tiedonvälitys alan ammattilaisille. (Viirkorpi 2000, 20 – 21.)

Hankkeen hallinta varmistaa hankkeen toteutuksen suunnitellusti. Hallintatekniikkojen avulla tarkastellaan tehtävien toteutuksen, voimavarojen kulutuksen ja tulosten aikaansaamisen keskinäistä etenemistä suhteessa suunnitelmiin. Hallinta edellyttää hyviä suunnitelmia ja seurantatietojen saamista. (Viirkorpi 2000, 32.)

Arviointi on osa hankkeen ohjausta ja sitä tehdään koko hankkeen ajan. Arvioinnin avulla kehitetään omaa toimintaa ja hankkeen jälkeen se auttaa hyödyntämään saatuja kokemuksia ja tuloksia muussa toiminnassa. Itsearviointi on useimmiten riittävä lähtökohta hankkeen arvioinnille. Sen onnistuminen perustuu ”peileihin”, joista voi tarkastella toimintaansa. Siihen tarvitaan hankkeen toimintaa koskevien havaintojen dokumentointia, palautetiedon hankkimista ym. aineistojen tuottamista. Hyvän arvioinnin kriteerejä ovat käyttötarpeisiin vastaaminen, tarkoituksenmukaiset painotukset, aineistojen pätevyys, johtopäätösten luotettavuus sekä tarkoituksenmukainen raportointi. (Viirkorpi 2000, 38 – 41.)

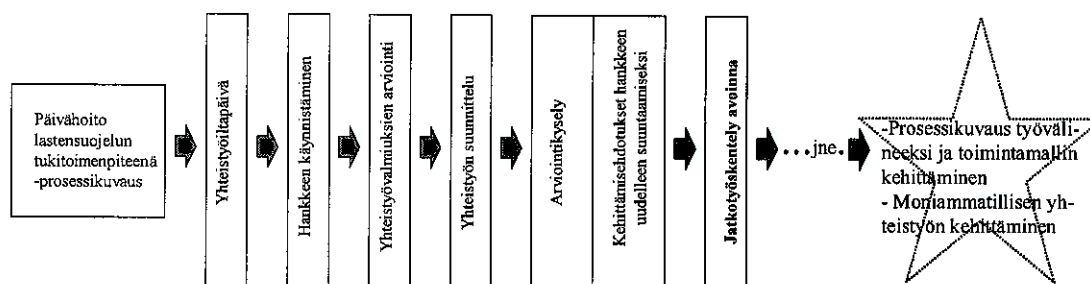
Hankkeen tulosten hyödyntäminen on suunniteltava osaksi hanketta. Tulosten hyödyntäminen on vaativaa ja jää helposti tekemättä. (Viirkorpi 2000, 43.) Ensimmäinen edellytys hankkeen tulosten hyödyntämiselle on hankkeen hallittu lopettaminen (Salonen 1992, 69). Tulosten käyttöönottoa voidaan kuitenkin edistää monin tavoin, mm. tulokset raportoidaan kiinnostavasti, käytännönläheisesti ja selkein toimintakuvauksin. Raportoinnin tarkoituksena onkin kokemusten välittäminen ja tulosten käyttöönoton edistäminen. Raportoinnissa on uskallettava esittää johtopäätöksiä ja suosituksia, mutta niiden pitää olla perusteltuja. Hyvä hankeraportti on selkeä, napakka ja kiinnostavan näköinen. (Viirkorpi 2000, 43 – 44.)

3 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN VAIHEET

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hanke (ks. kuvio 5) lähti liikkeelle huhtikuussa 2002 Espoon päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyöiltapäivästä, jossa päätettiin ottaa Espoon keskuksen alueella kehitelty Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvaus koko Espoon työvälineeksi. Espoonlahden alueella hanke käynnistyi lokakuussa 2003 päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyötapaamisella, jossa esiteltiin prosessikuvaus ja sovittiin pienalueellisesti jatkotapaamisista. Yhteistyötapaamisen jälkeen tehtiin palautekysely, jonka tarkoituksena oli arvioida alueen yhteistyövalmiuksia ja kehittämistarpeita tapaamisen kokemusten perusteella. Kyselyn avulla kerättiin tietoa jatkotyöskentelyn suunnittelun pohjaksi. Hankkeen seuraavana vaiheena oli yhteistyön suunnittelu Tulevaisuuden muistelu – verkostodialogimenetelmää käyttäen. Tilaisuuden tavoitteena oli työstää päivähoiton ja lastensuojelun yhteisiä asioita verkostokonsulttien johdolla.

Seuraavana vaiheena hankkeessa oli joulukuussa 2004 ja tammikuussa 2005 toteutettu väliarviointikysely, jonka vastausten pohjalta tehtiin kehittämisehdotuksia hankkeen uudelleen suuntaamiseksi.

KUVIO 5. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen vaiheet Espoonlahden alueella.

3.1 Hankkeen käynnistäminen

Soukan Palvelutalolla järjestettiin 07.10.2003 Espoonlahden päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyöiltapäivä, joka oli tarkoitettu kaikille perhesosiaalityötä teke-

ville sosiaalityöntekijöille, päivähoidon esimiehille ja konsultoiville erityislastentarhanopettajille. Aiheena oli Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksen esittely, lausunnon kirjoittaminen (Liite 2), yhteystiedot (Liite 3), liittyminen pienalueelliseen kuntoutustyöryhmätyöhön ja jatkotapaamisista sopiminen.

Tilaisuuden avasi Espoonlahden keskuksen päivähoiton koordinaattori Pirkko Nyland. Hän kertoi Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – toimintamallista ja sen taustoista. Toimintamallin oli todettu tarvitsevan tarkennusta, kehittelyä ja varmistusta. Tätä kehittämistyötä varten oli perustettu niin koko Espoon kuin suuralueiden omat päivähoiton ja perhesosiaalityön työryhmät.

Tämän jälkeen Espoonlahden johtava sosiaalityöntekijä Kaisa Ampiala kertoi ”pintaraapaisun” sosiaalityön lainsäädännöstä (esim. vaitiolovelvollisuudesta ja ilmoitusvelvollisuudesta). Lisäksi hän totesi, että perhesosiaalityön ja päivähoiton tahoja vaivaa molemminpuolinen tietämättömyys ongelmaperheiden asioissa (esim. mitkä ovat toimenpiteet, onko lapsi päivähoitossa vai ei, onko perhe sosiaalityön asiakas vai ei?) sekä perhesosiaalityössä ja päivähoitossa nähdään hyvin erilaisia huolenaiheita perheiden/lasten asioissa. Ampiala korosti päivähoiton asemaa yhtenä lastensuojelun avohuollon toimenpiteenä ja kannusti päivähoiton työntekijöitä konsultoimaan epävarmoissa tilanteissa perhesosiaalityöntekijöitä ensin vaikka nimettömänä.

Iltapäivän lopuksi siirryttiin tekemään ryhmätöitä. Ryhmät jakautuivat pienalueittain (Espoonlahden keskus - Kivenlahti, Latokaski – Nöykkiö - Suomenoja, Soukka – Kaitaa - Iivisniemi). Jokaisessa ryhmässä oli edustajat päivähoitosta, perhesosiaalityöstä, perhetyöstä ja konsultoivista erityislastentarhanopettajista. Ryhmätyön sisältönä oli täyttää jokaiselle yhteystietolomakkeet, työstää yhteinen näkemys case:n pohjalta lausunnoksi (Liitteet 4 ja 5) sekä sopia alueen omista jatkotyöskentelyistä, mm. päivähoiton johtoryhmän ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyötapaamiset.

Jatkotyöskentely yhteistyöiltapäivän jälkeen

Yhteistyöiltapäivän jälkeen Espoonlahden päivähoiton ja perhesosiaalityön työryhmä piti hankkeen keskeisinä kehittämiskohteina päivähoito Lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksen ja toimintamallin vakiinnuttamista ja ylläpitämistä sekä

säännöllisten päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyötapaamisten järjestämistä. Jatkotyöskentelyn suunnittelun pohjaksi tehtiin palautekysely päiväkotien johtajille ja perhesosiaalityöntekijöille.

3.2 Yhteistyövalmiuksien arviointi

Espoonlahden päivähoidon ja perhesosiaalityön työryhmä teki palautekyselyn alueen päiväkodin johtajille ja perhesosiaalityöntekijöille. Kyselyn tarkoituksena oli arvioida alueen yhteistyövalmiuksia ja kehitystarpeita lokakuussa 2003 järjestetyn yhteistyötapaamisen kokemusten perusteella. Kyselyn avulla kerättiin tietoa jatkotyöskentelyn suunnittelun pohjaksi.

Palautekyselyssä kysyttiin:

1. Päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyö on tärkeää siksi, että ...
2. Olen valmis panostamaan yhteistyöhön, millä tavalla?
3. Yhteistyö edellyttää minulta ...
4. Toivon yhteistyökumppaniltani ...
5. Mitä lisätietoa tarvitaan hyvän yhteistyön onnistumiseksi?

Palautekyselyn vastauksissa päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyö nähdään tärkeänä ennen kaikkea lapsen edun ja varhaisen puuttumisen näkökulmasta, jolloin lapselle pystytään takamaan turvallinen kehitys ja elämä. Yhteistyö mahdollistaa laajalaisemman ja kokonaisvaltaisemman tuen ja opastuksen asiakkaille sekä oikeanlaisen avun ja sen ajoissa tarjoamisen, jolloin asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen parantuu. Tärkeäksi yhteistyö nähdään myös siksi, että ollaan tietoisia yhteisistä asiakkaista ja tieto kulkee molempiin suuntiin. Tämä edesauttaa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisempaa ja useammasta näkökulmasta hahmottamista, jolloin moniammatillisuus korostuu. Yhteistyön ansiosta osataan ottaa yhteyttä oikeisiin ihmisiin, toteutetaan tehokkaampaa ennaltaehkäisevää toimintaa, löydetään yhdessä sopiva hoito ja kuntoutus sekä vältetään turhat palaverit. Päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyöllä pystytään välttämään päällekkäisen työn tekeminen, joka edellyttää osapuolilta työnjaosta sopimista ja on kaikkien osapuolten etu. Lisäksi tieto yhteistyön tekemisestä on erityisen tärkeää asiakkaille.

Päiväkodin johtajat ja perhesosiaalityöntekijät olivat valmiita panostamaan yhteistyöhön kartoittamalla yhdessä yhteistyötapoja, tutustumalla toisiinsa, osallistumalla säännöllisiin yhteistyötapaamisiin (esim. puolivuositain) ja olemalla valmiita kokeilemaan uusia työkäytänteitä sekä tarjoamalla konsultaatioapua ja olemalla läsnä oman ammatinsa asiantuntijana. Lisäksi oltiin valmiita käymään keskusteluita yhteisistä asiakkaista ja ottamaan rohkeammin yhteyttä yksittäisissä tapauksissa sekä käyttämään enemmän aikaa asiakkaan asioiden hoitamiseen ja tukemiseen. Yhteistyöhön oltiin valmiita panostamaan tutustumalla toisen työhön ja avaamalla omaa työtä ja sen tavoitteita sekä tiedottamalla työn sujumiseen oleellisesti liittyvistä asioista. Valmiuksia löytyi uuden tiedon hankkimiseen ja koulutukseen osallistumiseen. Päiväkodin johtajat olivat valmiita kutsumaan sosiaalityöntekijät mukaan päivähoiton johtoryhmään sekä korostamaan kuntoutusryhmän osuutta työkäytännössä.

Palautekyselyn vastauksissa yhteistyön edellytyksinä päiväkodin johtajat ja perhesosiaalityöntekijät näkivät myönteisen asenteen, oma-aloitteisuuden, ennakkoluulottomuuden sekä itsensä kehittämisen. Se vaatii avointa yhteistyötä molemmilta osapuolilta, yhteistyön tiedostamista asiakkaan hyvinvoinnin tukemiseksi ja yhteisten tavoitteiden määrittelyä. Yhteistyö edellyttää itseltä tilanteen ymmärtämistä toisen näkökulmasta, toisen työn tärkeyden tiedostamista asiakkaan asioiden työstämisessä, kompromissien tekemistä, toisen ammattitaitoon luottamista ja sen hyödyntämistä sekä kuuntelemista ja aktiivista yhteydenpitoa. Lisäksi päiväkodin johtajien ja perhesosiaalityöntekijöiden mielestä tarvitaan tietoa omasta ja eri toimipisteiden rooleista; mitä eri tahot tekevät ja miksi – tietoa toimintatavoista. Yhteistyö edellyttää aktiivista puutumista ja sitoutumista, tietoa lapsen tarpeista ja perheiden toiveista sekä aikaa ja perehtymistä asiakkaan tilanteeseen.

Yhteistyökumppaneiltaan päiväkodin johtajat ja perhesosiaalityöntekijät toivoivat yhteistyöhalukkuutta, avointa keskustelua, aikaa, luottamusta, asiantuntija-apua ja tasavertaista kumppanuutta sekä ennen kaikkea panostusta yhteistyön kehittämiseen ja sovituisissa toimintamalleissa pysymistä. He toivoivat yhteisiä säännöllisiä tapaamisia ja yhteisistä pelisäännöistä sopimista, toisen ammattitaitoon luottamista sekä toisen osuuden tärkeänä pitämistä asiakasasioiden työstämisessä. Lisäksi yhteistyökumppanilta toivottiin sitoutumista ja tukea työlle sekä asioiden rehellistä arvioimista. Päiväkodinjohtajat toivoivat vastauksissaan yhteistyökumppaniltaan kiinnostusta tutustua

päiväkodin toimintatapoihin, kun harkitaan tukitoimenpiteitä, sekä malttia pohtia yhdessä oikeita ratkaisuja, jotta vääriä sijoituksilta välttyttäisiin.

Palautekyselyn vastausten mukaan päiväkodin johtajat ja perhesosiaalityöntekijät tarvitsivat yhteistyön onnistumiseksi lisätietoa toisen työstä, resursseista, tukimuodoista, käytänteistä ja työntekijöiden toimenkuvista. Perhesosiaalityöntekijät kaipaisivat lisätietoa päivähoidon vaihtoehtoista. Päiväkodin johtajat puolestaan halusivat oleellisia tietoja yhteisestä asiakasperheestä, joilla on merkitystä lapsen iänmukaisen kehityksen tukemisessa, sekä tietoa mahdollisista muutoksista perheen sisällä, joilla on yhteyttä lapsen päivähoitoon. Hyvän yhteistyön onnistumisen edellytyksenä molemmat osapuolet pitivät malttia, alueen säännöllisiä yhteistyötapaamisia, verkostopalavereita, lainsäädännön tuntemusta, pienalueellisen kuntoutustyöryhmän kehittämistä ja tiedon siirtämistä sekä konkreettien uusien työtapojen kehittämistä.

Jatkotyöskentely palautekyselyn jälkeen

Espoonlahden päivähoiton ja perhesosiaalityön työryhmä totesi helmikuussa 2004 pitämässään palaverissa hankkeen olevan siinä vaiheessa, että on luotu rakenteet yhteistyön kehittymiselle ja seuraavana vaiheena on seurannan ja arvioinnin kehittäminen.

Huhtikuussa 2004 pidetyssä työryhmän kokouksessa sovittiin seuraavaksi hankkeen jatkotyöskentelyvaiheeksi päivähoiton ja perhesosiaalityön verkostoitumisaamupäivän järjestäminen 10.05. Villa Frosteruksessa, jossa keskusteltaisiin yhteistyön kehittämistoimenpiteistä. Aamupäivän työmenetelmänä sovittiin käytettävän tulevaisuuden muistelu – verkostodialogimenetelmää. Sen etuna pidettiin konkreettisuutta, suunnitelmallisuutta ja ideoista toimintaan/toteutukseen – ajatusta.

3.3 Yhteistyön suunnittelu

Päivähoiton ja lastensuojelun verkostoitumisaamupäivä pidettiin 10.05.2004 Villa Frosteruksessa. Aamupäivän tarkoituksena oli työstää päivähoiton ja lastensuojelun

yhteisiä asioita verkostokonsulttien johdolla. Työmenetelmänä oli Tulevaisuuden muistelu, jossa oli selkeä rakenne ja tavoite.

Aamupäivän käsiteltävinä teemoina olivat mm.

- lastensuojelun avohuollon tukitoimet ja kuinka päivähoido sijoittuu avohuollonkenttään
- yhteistyön edellytykset: tutustuminen, sopimukset työnjaosta, kunkin oma osuus
- dokumentointi ja havainnointi: osaamisen lisääminen, työvälineiden kehittäminen, lapsen äänen esiintuominen
- miten toimitaan kriisitilanteissa?

Konsulttien avauspuheenvuorossa kerrottiin Tulevaisuuden muistelu – verkostodialogimenetelmän keskeinen rakenne, toimintamalli ja tavoite. Konsultit korostivat aamupäivään osallistuneiden valtavaa asiantuntemusta omalta työalaltaan ja näkivät hyvänä eri ammattiryhmiä mukana olon (sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä, päiväkodin johtajia ja konsultoivia erityislastentarhanopettajia). Tämän verkostodialogin tavoitteena oli saada tämä asiantuntemus kaikkien osallistujien yhteiseen käyttöön ja kuulla kaikkien toimijoiden ääni – kaikilla on mahdollisuus vuorollaan puhua ja vuorollaan kuunnella.

Keskustelu aloitettiin siirtymällä ajatuksissa vuosi eteenpäin, vuoteen 2005, jolloin päivähoiton ja lastensuojelun yhteistyö sujuu erinomaisesti. Konsultti lähti ohjaamaan keskustelua eteenpäin esittämällä kysymyksen kullekin dialogiin osallistujalle, miten hän kuvailisi hyvää päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyön tilannetta vuonna 2005.

Toisella kierroksella konsultti esitti jokaiselle vuorollaan kysymyksen, että mitä hän itse oli tehnyt hyvän tilanteen/asian eteen, saiko hän tukea ja minkälaista tukea hän oli saanut asioiden eteenpäin viemiseksi. Viimeisellä kierroksella konsultti kysyi vuorostaan jokaiselta, mikä oli vuosi sitten, vuonna 2004, erityisenä huolen aiheena ja mikä on ehkä saanut nyt vuonna 2005 huolen vähenemään. Tämän kierroksen jälkeen sai yleisö puheenvuoron.

Yleisön puheenvuoroissa nostettiin esille eri ammattiryhmien kyky keskustella asioista hyvässä ilmapiirissä ja näin ollen Espoonlahdessa on hyvät edellytykset kehittää päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyötä eteenpäin. Dialogeissa esille nostetut asiat olivat todella oleellisia hyvän yhteistyön kehittymiselle. Lisäksi puheenvuoroissa korostettiin lapsen näkökulmaa, joka edellyttää juuri keskusteluissa esille tullutta lapsen äänen kuulemista ja dokumentoinnin osaamista ja kehittämistä. Tähän liittyen esitettiin lisäkoulutuksen tarpeellisuutta ja ajankohtaisuutta. Painotettiin myös, että koulutukseen tarvitaan mukaan kaikki lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat. Pelkästään päiväkotien johtajien läsnäolo ei riitä, koska lastensuojelutilanteissa dokumentointi on hyvin erilaista kuin normaalissa päivähoitotyössä tehtävä lapsen havainnointi. Puheenvuoroissa painotettiin pienalueellisten kokoontumisten hyödyntämistä, perhesosi-aaliteyden ja perhetyön tutuksi tulemisen tärkeyttä lastentarhanopettajille ja lastenhoitajille sekä sitä, että yhteistyön kehittyminen vaatii jokaisen osallistumista ja omasta panoksesta kiinni.

Yleisön puheenvuorojen jälkeen konsultit tekivät yhteenvedon tulevaisuuden muistellun dialogeista, joista korostui selkeät **keskeiset teemat**:

- * On olemassa **vakiintuneet rakenteet**, jotka tulee olla pienalueellisia, moniammatillisia ja ainakin päivähoidon ja lastensuojelutyöntekijöiden yhteisiä. Lisäksi tulee miettiä tarvitaanko muita osallistujia (esim. terveydenhoito, lääkärit, päihde- ja mielenterveystyö), ja ketkä jatkossa mukana vakiintuneissa rakenteissa? Tulee pohtia miten rakenteita luodaan ja kenen vastuulla ne ovat? Rakenteiden keskeisenä tehtävänä nähdään toisten työtapoihin tutustuminen, säännölliset kokoontumiset sekä tavoitteelliset tapaamiset, joissa vuorostaan luodaan tavoitteet asiakastyölle (esim. mahdollinen yhteinen kuntoutussuunnitelma). Lisäksi rakenteissa tehdään enemmän suunnitelmia lapsen näkökulman esille tuomiseksi sekä muistetaan myös vanhemmuuden tuki.
- * **Varhainen mukaantulo**, jota on hyvä miettiä yhteistyökäytänteiden suhteen. Lisäksi tärkeä pohtia mikä/mitä varhainen mukaantulo on? Tarvitaanko esim. lisäkoulutusta aiheeseen liittyen?
- * **Lisäkoulutuksen tarve**, esim. toisen työkäytänteet, lastensuojelulaki, vaitiolovelvollisuus ja ilmoitusvelvollisuus sekä dokumentointi.
- * **Aloituspalaverit** silloin, kun perhetyön asiakkaana olevan perheen

lapsi aloittaa päivähoidossa. Palaverissa käydään läpi, mitä tämä lapsi tarvitsee ja millainen hoitopaikka hänellä on? Seurataan lapsen edistymistä; toimiiko päivähoito tukitoimena niin kuin on ollut tavoitteena vai ei. Aloituspalaveria pidetään tarvittava työkäytäntönä.

Tulevaisuuden muistelun päätteeksi sovittiin vielä, että Espoonlahden alueen päivähoiton ja perhesosiaalityön työryhmä toimii tulevaisuudessa ”vastuuhenkilönä”. Työryhmä tiedottaa verkostodialogista kertyneistä dokumenteista ja niiden jatkotyöstämisestä päivähoidolle ja perhesosiaalityölle. Lisäksi työryhmän vastuulle tuli huolehtia, että hyvä tilanne alkaa toteutua sekä hyvän tilanteen vaatimaa tukea on saatavilla, jotta olemassa olevat huolet vähenisivät.

Jatkotyöskentely verkostoitumisaamupäivän jälkeen

Espoonlahden päivähoiton ja perhesosiaalityön työryhmän elokuussa järjestetyssä palaverissa keskusteltiin ja koottiin alueen varhaisen puuttumisen välineitä; pienalueelliset kuntoutustyöryhmät, Tukipilari, Espoon Kehu!, Puheeksi ottaminen – koulutukset, isä – lapsi toiminta, käsikynkkä- ja sylkky – ryhmät sekä laajennettu perhevalmennus – pilotti yhdellä pienalueella. Verkostoitumisaamupäivän materiaalin työstäminen päätettiin siirtää lokakuussa pidettävään palaveriin.

Lokakuun palaverissa materiaalin jatkotyöstäminen jäi vielä avoimeksi. Päätettiin kuitenkin pitää keväällä 2005 yhteistyöseminaari, jonka tarkemmasta sisällöstä keskusteltaisiin vuoden 2005 alkupuolella pidettävässä palaverissa.

Palaverissa keskusteltiin myös päivähoiton tilanteesta. Päivähoitotyö on nykyään paljon muutakin kuin lapsen hyvinvoinnin tukemista, joka on suoranaisesti päivähoiton osaamisaluetta. Päivähoitotyössä kohdataan sellaisia ongelmia, joissa tarvitaan konsultointia ja työnohjausta, esim. lasten moniongelmaiset tilanteet, yhteistyöongelmat vanhempien kanssa ja vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen. Tilanteen tukemiseksi ehdotettiin otettavaksi käyttöön perheryhmä Kotipesästä annettava konsultointi liittyen päivähoiton perhetyöhön; ohjausta, keskustelua käytännön toimista ja tukea perhetyöhön ja arjen kysymyksiin. Kokeilu ei kuitenkaan ohittaisi suunnitelmallista yhteistyötä sosiaalityön kanssa. Kokeilun käyttöönotto päätettiin siirtää kevääseen 2005.

4 VÄLIARVIOINNIN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Väliarvioinnin tarkoituksena on tehdä kehittämis ehdotuksia hankkeen uudelleen suunnitsemiseksi. Väliarvioinnin tavoitteena on selvittää Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen vaikutuksia päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyöhön moniammatillisen yhteistyön ja varhaisen puuttumisen näkökulmasta sekä arvioida hankkeen toteuttamista. Lisäksi tavoitteena on selvittää millaisia uusia menetelmäehdotuksia on hankkeen myötä herännyt yhteistyön kehittämiseksi/ylläpitämiseksi sekä onko suuralueen sisällä pienalueellisia eroja yhteistyökäytänteissä. Väliarvioinnin tavoitteena on myös kartoittaa päivähoiton ja perhesosiaalityön mielipiteet Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvauksesta.

5 VÄLIARVIOINNIN TOTEUTUS

Väliarvioinnin tiedonkeruu toteutettiin sähköpostikyselynä joulukuussa 2004 (Liitteet 6 ja 7). Alhaisen vastausprosentin vuoksi jouduttiin toteuttamaan uusintakysely tammikuussa 2005. Molemmilla kerroilla vastausaikaa oli kaksi viikkoa ja kyselyyn vastaamisesta muistutettiin muutamaa päivää ennen vastausajan päättymistä. Molempina kertoina lähetettiin sama arviointikysely 52:lle Espoonlahden päivähoiton ja perhesosiaalityön työntekijälle, joista päivähoiton työntekijöitä (päiväkodin johtajat, päivähoiton päällikkö ja koordinaattori sekä konsultoivat erityislastentarhanopettajat) oli 32 ja sosiaalityön 20 (perhesosiaalityöntekijöitä 11, perhetyöntekijöitä 8 ja yksi perhekeskuksen päällikkö).

Lähetetyistä 52 kyselystä saatiin takaisin yhteensä kuusitoista eli vastausprosentti oli 31 %. Vastaukset jakautuivat toimialoittain seuraavasti: päiväkodin johtajat 11, perhesosiaalityöntekijät 2, perhetyöntekijät 2 ja 1 konsultoiva erityislastentarhanopettaja. Vastausten vähäisen määrän vuoksi pienalueiden välisiä vertailuja ei voitu toteuttaa ja vastauksista tehdyt johtopäätökset ovat suuntaa antavia.

6 VÄLIARVIOINNIN TULOKSET

6.1 Hankkeen vaikutukset päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteistyöhön moniammatillisesta näkökulmasta

Henkilöstölle tehdyn kyselyn pohjalta hankkeen hyödyt *moniammatillisen yhteistyön* kannalta nähdään **päivähoidon esimiesten** mielestä melko vähäisinä tapauksissa, joissa yhdessä sovitut yhteistyötapaamiset ovat jääneet toteutumatta. Useimmat kuitenkin näkevät yhteistyön ja tiedonkulun lisääntyneen. Lisäksi yhteyden ottaminen yhteistyökumppaneihin ja työskentely heidän kanssaan on helpottunut, kun on tutustuttu yhteisissä tapaamisissa. Kaiken kaikkiaan moniammatillisen yhteistyön nähdään sujuneen hyvin ja laajentuneen työskentelyn saatua vankemman yhteisen näkemyksen. Päivähoidon mielestä yhteistyökuvioiden näkyväksi tekeminen kaikille osapuolille on helpottanut yhteistyötä.

Perhesosiaalityön mielestä hanke on tuonut avoimuutta yhteistyöhön ja tiedon kulku on toimivampaa, mutta toisaalta yhteistyö on samalla mallilla kuin ennen. Perhesosiaalityössä ei ole huomattu mitään suurempia muutoksia aikaisempaan verrattuna.

Päivähoidon esimiesten mielipiteet vaihtelevat hankkeen myötä syntyneistä *uusista yhteistyökäytännöistä*. Toisten mielestä hanke ei ole tuonut mitään uutta, kun taas toisten mielestä yhdessä sovitut säännölliset yhteistyötapaamiset ovat hankkeen myötä syntyneitä uusia moniammatillisia yhteistyökäytännöitä, vaikkakaan ne eivät ole kaikissa tapauksissa toteutuneet sosiaalityöntekijöiden kiireiden vuoksi. Toteutuneet yhteistyötapaamiset ovat kuitenkin parantaneet yhteistyötä. Toisena uutena käytännönä pidetään päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteisten linjojen ja raamien asettamiseksi järjestettävää yhteistyöpalaveria ennen lapsen päivähoiton aloittamista.

Perhesosiaalityössä uutena työskentely- ja yhteistyömenetelmänä pidetään yhteisiä säännöllisiä yhteistyötapaamisia, joissa käydään systemaattisesti läpi alueen eri päiväkotien tilannetta ja asiakasperheiden suunnitelmia. Yhteiset yhteistyötapaamiset ovat mahdollistaneet aiempaa tehokkaamman konsultaation päivähoiton ja perhesosiaalityön välillä. Lisäksi tiedonsiirrot asiakkaiden siirtyessä uuden palvelun piiriin nähdään toisena uutena käytännönä. Yksi perhetyöntekijä on omalta osaltaan ideoinut uuden perheryhmätyön työmallin alueen palveluksi, ”koekäyttänyt” sen ja vakuuttanut joh-

toportaat sen hyödyllisyydestä niin, että työmuoto on vakinaistettu. Lisäksi hän ideoi ja miettii kehittämiskohteita, kun niille näyttää olevan tarvetta. Toisaalta vastauksissa esiintyy mielipiteitä, ettei hankkeen myötä ole varsinaisesti tullut muutoksia yhteistyökäytänteisiin vaan vanhat käytännöt ovat edelleen voimassa.

Päivähoidon esimiehet näkevät *oman panoksensa* moniammatillisen yhteistyön kehittämässä aktiivisena ja osallistuvana. He ovat toimineet yhteisten tapaamisten koolle kutsujina ja osallistuneet aktiivisesti yhteistyökokouksiin sekä ovat olleet aktiivisesti yhteydessä tapauskohtaisesti perhesosiaalityöntekijöihin. Lisäksi yksi johtaja on kokenut olevansa työyhteisössään tiedon jakajana eteenpäin. Hän pitää tärkeänä, että lastensuojelutapauksissa esimies on aina aktiivinen osallistuja ja työntekijöiden tuki.

Perhesosiaalityöntekijät kokevat, etteivät he ole pystyneet panostamaan paljoakaan yhteistyön kehittämiseen aikataulujen kireyden vuoksi. Lähinnä he ovat olleet mukana isoimmissa yhteistyötapaamisissa päivähoidon edustajien kanssa.

Päivähoidon esimiehet *toivovat* yhteistyökumppaneiltaan osallistumista yhteistyöpalaveriin ja riittävän ajan varaamista niihin (ettei tarvitse poistua kesken palaverin), tapausten tuomista oma-aloitteisemmin kuntoutustyöryhmään sekä yhteistyöpalaverien tärkeyden ymmärtämistä. Lisäksi toivotaan yhteistyökumppaneilta enemmän aktiivisuutta, avoimuutta ja yhteistyöhalukkuutta sekä sitoutumista yhteistyöhön.

Perhesosiaalityössä kaivataan yhteistyökumppaneilta sitoutumista ja enemmän avoimuutta, mutta pääasiassa yhteistyökumppaneiden nähdään toimineen hyvin, jos huoli lapsesta on herännyt.

Päivähoidon esimiehet nimeävät oman alueensa *yhteistyökäytänteiksi* sosiaalityön, terveydenhoidon ja päivähoidon esimiesten säännölliset pienalueelliset tapaamiset 1 – 2 kertaa vuodessa, seminaaripäivät sekä lapsivalinnoista vastaavalle päiväkodinjohtajalle tulevat tiedot (lausunnon kera) päivähoitoon sijoitettavista lapsista. Lisäksi yhteistyö tapahtuu tapauskohtaisesti, esim. yhteys Kotipesään, palaverit A-klinikan kanssa sovittuina aikoina ja tarvittaessa kuntoutustyöryhmän kokouksessa on oltava mukana sosiaalityön edustaja.

Perhesosiaalityö nimeää yhteistyökäytänteiksi alueellaan kaksi kertaa vuodessa sovitut verkostopalaverit, kuntoutustyöryhmään osallistumisen ja puhelinkontaktit.

6.2 Hankkeen vaikutukset päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyöhön varhaisen puuttumisen näkökulmasta

Henkilöstölle tehdyn kyselyn vastauksissa **päivähoidon esimiesten** mielestä lapsen päivähoiton aloittamisen on nähty saaneen tukevammat puitteet hankkeen myötä. Työkäytänteiksi otetut päivähoiton ja perhesosiaalityön aloituspalaverit ja sosiaalityöntekijän lausunto ovat selkiyttäneet lastensuojelu-lapsen roolia päivähoitossa. Lisäksi päivähoiton määrittely avohuollon tukitoimenpiteeksi selkiyttää lapsen tilannetta ja erityisen tuen tarpeita voidaan lähteä suosittamaan lapselle jo tarpeeksi varhaisessa vaiheessa.

Päivähoidon esimiesten mielestä hankkeen myötä työvälineeksi otetusta sosiaalityöntekijän lausunnosta on erityinen hyöty ja apu lasten sijoittamisessa päivähoitoon. He korostavat, että mikäli perheen erityistilanteista ei ole tietoa, lapsivalinnoista vastaava voi tehdä erittäinkin huonoja päivähoitosijoituksia. Tämä ei tue varhaisen puuttumisen periaatteita. Sovitusta lausuntokäytännöstä huolimatta päivähoitoon sijoitetaan edelleen sellaisia lapsia, joista päiväkotia ei tiedä, että perhe on lastensuojelun asiakas.

Perhesosiaalityön mielestä päivähoito ei ole aiemmin ottanut kovin helposti yhteyttä lastensuojeluun, jos oli huoli lapsesta. Nyt asioista sovitaan yhdessä, mikä helpottaa päivähoitoa ottamaan asioita esille niin asiakkaan kuin lastensuojelun kanssa. Käytännön työn kannalta muutos nähdään erittäin hyvänä asiana, koska yhteisten asiakasperheiden tilanteiden käsitteleminen eri näkökulmista on tärkeää jatkotyöskentelyä ajatellen. Vaikka kontaktien otto päivähoitosta perhesosiaalityöhön on lisääntynyt, niin perhesosiaalityön mielestä päivähoitolla on kuitenkin ilmeisesti vieläkin ”korkea kynnyks” ottaa yhteyttä lastensuojeluun niissä tapauksissa, joissa ei ole yhteistä sopimusta päivähoitosta lastensuojelun avohuollon tukitoimena.

Päivähoidon esimiehet ovat toivoneet varhaisen puuttumisen ja tuen näkökulmasta perhesosiaalityöltä enemmän yhteydenottoja ja selvityksiä perheiden tilanteesta, jotta tilanteiden ennakointi olisi lasten kannalta parempaa. Heidän mielestään on ollut liian

nopeita muutoksia, jolloin lasten ”valmentaminen” tulevaan on jäänyt liian vähäiseksi. Esimiehet olisivat kaivanneet useammin etukäteen neuvottelua perhesosiaalityön kanssa siitä, millainen päivähoito olisi lapselle paras ja sopivin vaihtoehto sekä miten vastataan parhaiten lapsen tuen tarpeisiin.

Perhesosiaalityössä kaivataan yhä rohkeampaa yhteydenottoa lapsen asioissa, jotta voidaan taata paremmin varhainen tuki lapselle ja hänen perheelleen. Perhesosiaalityön perhetyöntekijän mielestä aktiivinen yhteistyö on kuitenkin lisääntynyt hankkeen myötä tilanteissa, jossa perhetyöllä on yhteinen asiakkuus päivähoiton kanssa. Yhteistyöhön kuuluu laatia suunnitelma siitä, mitä kukin tahollaan tekee. Perhetyöntekijä on kokenut yhteistyön päivähoiton kanssa sujuneen hyvin.

6.3 Hankkeen toimijoiden kehittämisehdotukset moniammatillisen yhteistyön kehittämistarpeisiin

Päivähoidon esimiesten mielestä Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä - hanke on vastannut moniammatillisen yhteistyön kehittämistarpeisiin melko hyvin, hyvin, ei lainkaan, korreloiden tai hitaanlaisesti, mutta eteenpäin vieden ja pikkuhiljaa kohti yhteisvastuuta menen. Hankkeen nähdään olevan hyvä alku yhteistyön kehittymiselle. Lisäksi hankkeen aikana on ollut tilaisuuksia tutustua sosiaalityöntekijöiden työhön, joka on vahvistanut moniammatillista yhteistyötä. Päivähoidon esimiesten mielestä kuitenkin osalla tuntuu sitoutuminen yhteistyöhön olevan vielä hakusessa, joka saattaa tietysti johtua työpaineista ja henkilökunnan vähyydestä. Lisäksi sosiaalityön resurssipulan nähdään vaikeuttavan yhteistyötä.

Perhesosiaalityön mielestä hanke on vastannut moniammatillisen yhteistyön kehittämistarpeisiin kohtuullisesti. Espoonlahden alueen päivähoiton resurssien nähdään olevan kuitenkin henkilöstöasioissa mitattuina paremmat kuin perhesosiaalityön, joten kaikkiin kehittämistarpeisiin vastaaminen perhesosiaalityön puolelta on hyvin haastavaa.

Päivähoidon esimiehet ehdottavat moniammatillisen yhteistyön kehittämistoimenpiteiksi säännöllisten yhteistyötapaamisten saamista toimivaksi käytännöksi niin pien-alueellisesti kuin koko Espoonlahden alueella. Lisäksi pidetään seminaaripäivien jat-

kamista vähintään kerta vuodessa tärkeänä. Esimiehet korostavat, että jatkossa kehittämis- ja koulutustilaisuuksissa pitäisi huomioida sosiaalityön ja päivähoidon leikkauspinnat, koska molempien omalla ammattitaidolla ja osaamisella on varmasti kummallekin annettavaa. Kehittämistarpeena päivähoidossa nähdään lisäresurssien saaminen, jotta saadaan aikaa yhteistyön kehittämiseksi. Lisäksi kehittämistä on sosiaalityön osallistumisessa kuntoutustyöryhmätyöskentelyyn ja yhteistyöhön päivähoidon kanssa lapsen ollessa sijoitettuna sosiaalityön tukitoimena päivähoitoon.

Perhesosiaalityön mielestä säännölliset tapaamiset ovat vähimmäisedellytys moniammatillisen yhteistyön jatkotoimenpiteiden kehittämiseksi. Myönteistä olisi myös se, jos molemmilla tahoilla olisi mahdollisuudet tutustua syvemmin toistensa vastuualueeseen ymmärtääkseen sitä paremmin. Tämä edellyttää avointa sekä asiallista tiedonvälitystä. Perhesosiaalityössä painotetaan uusien työmenetelmien kehittämistä ja yhteisten koulutusten tai tilaisuuksien pitämistä, joissa puidaan käytäntöjä, eikä utopioita

6.4 Hankkeen toteuttamisen arviointia

Päivähoidon esimiehet ja perhesosiaalityö antoivat hankkeen toteuttamiselle kouluarvosanan 7. Arviota perustellaan sillä, että aikaa kaiken uuden täysipainoiseen toteuttamiseen ei ole riittävästi. Heidän mielestä tämäkin hanke on tehty valitettavasti ”vasemmalla kädellä”. Lisäksi mallin vieminen perustyöntekijöille nähdään olevan vielä kesken ja pienalueellisen kuntoutustyöryhmien roolin ja tehtävän selkiyttäminen tässä hankkeessa ja yhteistyön rakenteissa on vielä osittain epäselvää. Lisäksi arvosanaa on perusteltu sillä, etteivät kaikki edes tiedä prosessikuvauksen olemassa oloa tai mistä siinä on kysymys. Usein kehittämisseminaareihin osallistuu ainoastaan päivähoidon johto ja esimiehet. Paikalla ei ole ainuttakaan ryhmässä toimivaa lastentarhanopettajaa eikä lastenhoitajaa. Heillä juuri pitäisi olla tietoa, koska tiukan paikan tullessa päiväkodin johtaja ei välttämättä ole paikalla tai tavoitettavissa.

Arvioitaessa hankkeen toteuttamista mielletään Tulevaisuuden muistelu - kehittämisseminaarin annin ja suunnitelmien jääneen jotenkin ”ilmaan roikkumaan”. Hankkeen kehittämistoimenpiteet puhututtavat ja muistuttavat asioista, mutta varsinaisten toi-

menpiteiden ja muutosten nähdään toteutuvan turhan hitaasti. Se tiedostetaan kuitenkin, että asioiden toimenpaneminen käytännössä ei ole niin yksikertaista.

Hankkeen pyrkimykset vastata moniammatillisen yhteistyön tarpeisiin on otettu huomioon, mutta joskus ilmaan heitetään ajatuksia, jotka eivät ole tarpeellisia tai ihmiset eivät kuitenkaan sitoudu ehdotettuihin ideoihin. Hanke nähdään olevan melkoisesti kesken ja siihen liittyvät asiat unohtuvat, kun toimitaan näin pitkällä periodilla.

6.5 Mielipiteet prosessikuvauksesta

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessikuvausta pidetään **päivähoidon** parissa hyväksyttävänä, selkeänä ja hyvänä mallina. Prosessikuvaus on toimiva, mutta tilanteet tulevat niin yllättäen, että parasta mahdollista päiväkotisijoitusta lapselle ei välttämättä saada. Jos lapsi tarvitsee erityistä tukea päivähoidon puolelta, tulisi olla riittävästi aikaa suunnitella lapselle sopivaa päivähoitopaikkaa ja sitä onko lapsella tarvetta kokopäivähoidolle vai osapäivähoidolle.

Perhesosiaalityön mielestä prosessikuvaus on hyvä ja hyödyllinen sekä tarvitsee enemmän julkisuutta, koska kaikki eivät vielä sitä tunne eivätkä edes ole kuulleet siitä. Lisäksi työntekijät vaihtuvat, eikä tieto tavoita heitä.

7 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENPITEENÄ – HANKKEEN UUELLEEN SUUNTAAMISEKSI

Kehittämissuositukset ovat koottu väliarvioinnin vastausten pohjalta ja hankkeen aikana esille nousseista päivähoiton esimiesten, perhesosiaalityön sekä työryhmän ajatuksista.

*** Säännölliset yhteistyötapaamiset 1 – 2 kertaa vuodessa.**

Vaikka yhteistyötapaamiset järjestetään 1-2 kertaa vuodessa, seuraavan tapaamisen tarkka ajankohta tulee sopia aina edellisen tapaamisen päätteeksi. Näin kaikilla osapuolilla on hyvä mahdollisuus järjestää omat aikataulunsa hyvissä ajoin osallistumisen mahdollistamiseksi ja varata tarpeeksi aikaa yhteistyötapaamiseen, niin ettei tarvitse lähteä kesken pois. Jokaiselle yhteistyötapaamiselle olisi hyvä sopia aina edellisessä tapaamisessa ”vastuuhenkilö”, esim. vuorotellen päivähoitosta ja perhesosiaalityöstä, joka huolehtii vielä lähempänä kokoontumisajankohtaa. Lisäksi vastuuhenkilölle voisi lähettää etukäteen ehdotuksia seuraavassa yhteistyötapaamisessa käsiteltävistä ajankohtaisista asioista. Ehdotukset esitellään yhteistyötapaamisessa ja niistä valitaan käsiteltävät asiat. Ehdotuksia keskustelun sisällöksi voi tietysti vielä tehdä tapaamisen alussa. Tapaamisista tehdään aina pöytäkirja, joka toimitetaan kaikille niin tapaamiseen osallistuneille kuin poissaolleille. Näin tiedot siirtyisivät kaikille.

*** Prosessikuvauksen vieminen kentälle.**

Prosessikuvauksesta tulee olla kopio perehdytyskansiossa ja oppilashuoltoon liittyvässä työkansiossa, josta uusi työntekijä löytää sen parhaiten. Lisäksi esimies perehdyttää uuden työntekijän. Jokaisen päivähoitoyksikön esimiehen tulee käydä prosessikuvaus läpi kaikkien omassa yksikössään työskentelevien kanssa itse tarpeelliseksi katsomallaan tavalla.

* Tutustuminen toisten työhön ja toimintamalleihin.

Tutustuminen toisten työhön ja toimintamalleihin voidaan toteuttaa joko oman pienalueen säännöllisissä yhteistyötapaamisissa tai koko suuralueen yhteisessä koulutustilaisuudessa. Päivähoito ja perhesosiaalityö voivat valmistella etukäteen esityksen omasta työkentästään ja kirjata kysymyksiä liittyen toisen työhön.

* Koulutukset:

Koulutukset on järjestettävä vähintään kerran vuodessa ja niistä on tehtävä kaupungin ja alueiden välinen suunnitelma vuodeksi kerrallaan. Aiheina voi olla esim. dokumentointi ja havainnointi (mikä pätevää ja oleellista?) sekä lastensuojelulaki ja salassapitolaki (= salassapito- ja ilmoitusvelvollisuus). Koulutuksiin on hyvä saada mukaan ryhmissä toimivat lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat, ellei tämä ole mahdollista niin esimiehet velvoitetaan käymään koulutuksen sisällöt läpi omassa yksikössään. Tulevissa kehittämis- ja koulutustilaisuuksissa on hyvä myös huomioida päivähoiton ja perhesosiaalityön oma ammattitaito ja osaaminen. Päivähoidon osalta työryhmän esitykset tulee tehdä osaamisen ja työhyvinvoinnin koordinoitiryhmään, jossa valmistellaan päivähoiton koulutukset.

* Aloituspalaverit työkäytänteeksi.

Aloituspalaverit silloin, kun perhetyön tai perhesosiaalityön asiakkaana olevan perheen lapsi aloittaa päivähoitossa. Palaverissa käydään läpi, mitä tämä lapsi tarvitsee ja millainen hoitopaikka hänellä on. Seurataan lapsen edistymistä; toimiiko päivähoito tukitoimena niin kuin on ollut tavoitteena vai ei.

* Yhteystiedot ajan tasalle.

Työntekijöiden vaihtuvuus perhesosiaalityössä on melko suuri. Tämän vuoksi on tärkeää, että yhteystiedot pystyttäisiin pitämään ajan tasalla, mikä varmasti osaltaan laskisi päivähoiton ”kynnystä” ottaa yhteyttä perhesosiaalityöhön. Yhteystietolista voisi olla sähköisessä muodossa intrassa tai efficassa, jossa se on helppo päivittää.

* Pienalueellisen lasten kuntoutustyöryhmän kehittäminen.

Perhesosiaalityö perehdytetään kuntoutustyöryhmän peruseriaatteisiin esim. yhteisissä säännöllisissä yhteistyötapaamisissa. Tämän lisäksi selkiytetään kuntoutustyöryhmän rooli kuntoutustyöryhmäprosessissa, esim. järjestämällä päivähoidon ja perhesosiaalityön yhteinen seminaari-päivä aiheen ympärille.

* Huolen harmaa vyöhykkeistön hyödyntäminen.

Puheeksiotto – koulutus on jo alueella menossa, mutta sen lisäksi on hyvä käydä varhaisen puuttumisen periaatteet esimiehen johdolla yksiköissä läpi.

* Uusien yhteistyökäytänteiden luominen.

Uusia yhteistyökäytänteitä voisivat olla säännöllinen soittoaika alueen sosiaalityöntekijälle konsultaatiota varten ja perheryhmä Kotipesästä annettava konsultointi liittyen päivähoidon perhetyöhön; ohjausta, keskustelua käytännön toimista ja tukea perhetyöhön ja arjen kysymyksiin. Tämä kokeilu edellyttää työsuunnitelmaa, joka sisältää kokeilun tavoitteiden asettamisen, kokeiluun osallistuvien roolien määrittämiseen ym. Kokeilu ei kuitenkaan ohita suunnitelmallista yhteistyötä sosiaalityön kanssa

* Kirjallinen lastensuojeluilmoitus.

Päivähoidolla olisi valmis lomake lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi perhesosiaalityöhön. Siihen olisi kirjattu keskeiset kysymykset ja ohjeet siitä, mitä ilmoituksen tulisi sisältää. Tähän olisi hyvä olla päivähoiton henkilöstölle oma koulutuksensa.

* Perhesosiaalityöntekijän lausunnon käytön kehittäminen.

Kaikkien perhesosiaalityöntekijöiden on erittäin tärkeää tiedostaa tietojen siirron merkitys päivähoidolle ennen lapsen päivähoidossa lastensuojelun tukitoimena aloittamista. Keskustelua lausunnon tärkeydestä voidaan käydä pienalueellisissa yhteistyötapaamisissa. Lisäksi on todella tärkeää sopia yhteiset käytänteet liittyen lausuntoon, esim. kenelle kaikille lausunto toimitetaan ja onko lausunto toimitettava, jos lapsen tilan-

teesta on keskusteltu puhelimitse tulevan tai lapsen nykyisen päiväkodin johtajan tai lapsivalinnoistavastaavan päiväkodin johtajan kanssa.

* Hankkeen toteuttamisen kehittäminen.

Hankkeen toteuttamisesta vastaavan työryhmän on hyvä tutustua hankkeeseen kirjallisuuteen, esim. yleisiin hankkeen toteuttamisen periaatteisiin ja suunnitelmiin. Tällä tavoin hankkeeseen saataisiin enemmän johdonmukaisuutta, tavoitteellisuutta ja onnistumisen mahdollisuuksia. Lisäksi hankkeen toteuttamisessa on hyvä kiinnittää huomiota lyhyemmällä aikavälillä toimimiseen. Näin hanke pysyy paremmin koossa ja siihen osallistuvien mielessä sekä se voisi olla tuloksellisempi.

8 POHDINTA

Päivähoito lastensuojelu tukitoimenpiteenä – hanke on tärkeä ja ajankohtainen, koska nykyään yhä useampien lapsiperheiden kasautuneet ja yhä moninaisemmat ongelmat edellyttävät työntekijöiltä toimivaa moniammatillista yhteistyötä. Lastensuojeluperheiden määrä on lisääntynyt, samoin päivähoidossa olevien lasten määrä. Tämän takia ei voida välttyä yhteisiltä asiakkuuksilta. Lisäksi päivähoito on monen lapsen kohdalla hyvä vaihtoehto lapsen tilanteen tukemiseksi. Siksi päivähoidossa ja perhesosiaalityössä on erityisen tärkeää ymmärtää yhteistyön merkitys sekä löytää toimivat yhteiset käytännöt.

Hanketta toteutettaessa ei tule pelkästään keskittyä toimintaan vaan on erityisen tärkeää myös arvioida mm. hankkeen toteuttamista, vaikutuksia ja kehittämistarpeita. Viirikorven (2000, 38) mukaan arviointi on merkittävä osa hankkeen ohjausta ja sitä tehdään koko hankkeen ajan. Arvioinnin avulla kehitetään omaa toimintaa ja hankkeen jälkeen se auttaa hyödyntämään saatuja kokemuksia ja tuloksia muussa toiminnassa.

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen väliarviointi toteutettiin sähköpostikyselyinä, jonka kohderyhmänä olivat kaikki Espoonlahden alueen päivähoiton esimiehet, perhesosiaalityöntekijät, perhetyöntekijät ja konsultoivat erityislastentarhanopettajat, päivähoidon päällikkö ja koordinaattori sekä perhekeskuksen päällikkö. Yhteensä 52 henkilöä. Otos vastasi arvioinnin tarkoitusta ja oli kattava suhteessa arvioinnin tulosten yleistettävyyteen.

Väliarvioinnin vastauksia palautettiin ainoastaan kuusitoista eli vastausprosentti oli 31 %. Pohdittaessa, mitkä tekijät vaikuttivat alhaiseen vastausprosenttiin, herää kysymys olisiko arviointikyselyt pitänyt toteuttaa esim. lomakekyselyinä tai haastatteluina? Entä miten arviointikyselyjen ajankohta joulun alla ja vuoden vaihteessa vaikuttivat vastausten määrään? Mietittäessä arviointikyselyn toteuttamista, yhtenä varteen otettavana vaihtoehtona olisi voinut olla pienemmän otoksen ja haastattelukyselyn käyttö. Haastattelut olisi voitu tehdä jokaisen pienalueen lapsivalinnoistavastaavalle päiväkodin johtajalle, yhdelle pienalueen perhesosiaalityöntekijälle ja perhetyöntekijälle sekä yhdelle kolmesta alueen konsultoivista erityislastentarhanopettajista. Lisäksi olisi haastateltu alueen päivähoidon päällikkö ja koordinaattori sekä johtava sosiaalityöntekijä. Näin olisi pystytty toteuttaa pienalueellista vertailua ja vastauksissa olisi näkynyt

kaikkien osapuolten näkemykset. Lisäksi haastattelumenetelmällä olisi saattanut tulla monipuolisempia vastauksia verrattuna sähköpostikyselyyn.

Väliarvioinnin vastauksia tarkasteltaessa oli huomioitavaa, että päivähoiton vastauksia on merkittävästi enemmän kuin perhesosiaalityön. Vastauksista oli 75 %:a päivähoidosta ja vain 25 %:a perhesosiaalityöstä. Tähän omalta osaltaan saattoi vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kiire ja vaihtuvuus, mutta voisiko sosiaalityöntekijöiden vastaamisaktiivisuuteen vaikuttaa se, ettei päivähoiton merkitystä tukitoimenpiteenä kuitenkaan pidetä tärkeänä?

Väliarvioinnin tulokset vastasivat odotuksia, koska niissä nousi esille samoja asioita kuin aikaisemmin hankkeen aikana toteutetussa palautekyselyssä päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyövalmiuksista sekä verkostokonsulttien vetämässä Tulevaisuuden muistelu dialogissa. Toisaalta herää uteliaisuus olisiko arviointikyselyn tuloksista voinut nousta esille uusia asioita, jos kysely olisi toteutettu jo aikaisemmin mainitulla haastattelumenetelmänä?

Väliarvioinnin tulokset tukevat teoria-osuudessa käsiteltyjä tietoja moniammatillisesta yhteistyöstä. Huhtasen (2004, 85 - 86) mukaan toistensa ja toisen työn tuntemus, yhteistyön säännöllisyys, aktiivisuus ja yhteistyöhalukkuus sekä uusien toimintamenetelmien kehittäminen ovat toimivan moniammatillisen yhteistyön edellytyksiä. Samoja ajatuksia on väliarvioinnin tuloksissa. Lisäksi Linnosuo (1996, 73) toteaa artikkelissaan, että moniammatillisen yhteistyön edellytyksenä ovat yhteiset kehitymis- ja oppimisfoorumit. Myös Karilan ja Nummenmaan (2001, 3) mielestä toimiva yhteistyö edellyttää yhteistä näkemystä ja tavoitteita sekä ennen kaikkea toimintaa. Edellä mainitut havainnot korostuvat myös väliarvioinnin tuloksissa.

Väliarvioinnin tulosten mukaan yhteistyössä on hankkeen myötä tapahtunut edistymistä ja laajentumista, molemmat tahot ovat sisäistäneet moniammatillisen yhteistyön edellytykset sekä yhteistyön edistämiseksi on käytössä molempien mielestä toimiva ja käytännöllinen toimintamalli. Siitä huolimatta arviointikyselyn tuloksissa yhteistyö koetaan edelleen puutteelliseksi ja osaltaan myös toimimattomaksi. Miksi? Väliarvioinnin tuloksissa moniammatillisen yhteistyön kehittymisen esteinä pidetään perhesosiaalityön kiirettä ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta, yhteystietojen puutteellisuutta sekä päivähoiton ”korkeaa kynnystä” ottaa yhteyttä, varsinkin tilanteissa joissa

päivähoito ei ole perhesosiaalityön tukitoimi. Lisäksi lakien heikko tuntemus ja salasapitovelvollisuuden taakse ”verhoutuminen” ovat omalta osaltaan toimivan moniammatillisen yhteistyön esteenä.

Arviointikyselyn tuloksissa on yhteneväisyyttä varhaisen puuttumisen teoriaosuudessa käsiteltyihin tietoihin. Linnakangaksen ja Suikkasen (2004, 89) mukaan moniammatillinen toiminta lisää uskallusta varhaiseen puuttumiseen, mikä nousi esille myös väliarvioinnin tuloksissa. Lisäksi Espoonlahdessa on tällä hetkellä meneillään puheeksiotto -koulutus, joka liittyy Arnkilin ja Eriksonin (2004, 220 – 225) kehittämään huolen vyöhykkeistöön.

Tarkasteltaessa vielä Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen vaikutuksia varhaisen puuttumisen näkökulmasta, väliarvioinnin tulosten mukaan hanke on tukenut lapsen päivähoidon aloittamista, päivähoidon ja perhesosiaalityön kykyä käyttää tilanteet perheen kannalta kokonaisvaltaisemmin, uusien työkäytänteiden käyttöön ottoa (esim. sosiaalityöntekijän lausunto ja yhteiset aloituspalaverit) sekä päivähoidon kontaktien lisääntymistä perhesosiaalityöhön. Vaikka edellä käsitellyt asiat ovat tärkeä osa varhaista puuttumista, niin edelleen on parannettavaa, esim. kuntoutusryhmän hyödyntämisessä ja perhesosiaalityön roolin selkiyttämisessä siinä sekä sosiaalityöntekijän lausunnon käyttöönotossa. Päiväkotiin sijoitetaan edelleen sellaisia lapsia, joista päiväkotia ei tiedä, että perhe on lastensuojelun asiakas.

Verrattaessa Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen toteuttamista teoria-osaosuudessa käsiteltyihin hanke-kirjallisuuden keskeisiin teemoihin, siinä on huomattavissa useita keskeisiä hankkeen toteuttamisen piirteitä, mutta hankkeesta puuttuu kuitenkin oleellisia ja tärkeitä tekijöitä. Rissanen (2002, 14), Silfverberg (1998, 11) ja Viirkorpi (2000, 9) ovat määritelleet hankkeen keskeisiksi piirteiksi tavoitteellisuuden ja vastuiden jaon, hankkeen aidon tarpeen ja oman ohjauksen rakenteen sekä hankkeen toteuttamisen sisältämän suunnitelmallisen arvioinnin. Kyseiset piirteet löytyvät Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteen – hankkeesta. Hankkeelle ei ole kuitenkaan rajattu toteuttamisaikaa ja sille ei ole tehty hankesuunnitelmaa. Hankkeen tiedottamisessa on kehittämisen varaa. Nämä ovat Silfverbergin (1998, 48) ja Viirkorven (2000, 15, 20 - 21) mielestä hankkeen toteuttamisessa tärkeitä tekijöitä.

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen suunnitelmallisuuden puute korostuu väliarvioinnin tuloksissa siinä, etteivät kaikki ole edes tietoisia prosessikuvausten olemassa olostai sen sisällöstä. Lisäksi kehittämisseminaarin anti ja suunnitelmat on koettu jääneen ”ilmaan roikkumaan” sekä hankkeen toimenpiteet ja muutokset koetaan toteutuvan turhan hitaasti. Hankkeeseen liittyvät asiat unohtuvat, koska toimitaan liian pitkällä ajanjaksolla.

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä - hankkeen toteuttamisessa on nyt tärkeää keskittyä säännöllisyyteen, lyhyemmällä periodilla toimimiseen ja toiminta-ajatuksen tarkastamiseen, koska tähän malliin jatkamalla ei hankkeen onnistunut toteuttaminen ole kovinkaan todennäköistä. Lisäksi on tärkeää huomioida väliarvioinnin tuloksista ja hankkeen aikana esille nousseista ajatuksista kootut kehittämiss ehdotukset hankkeen uudelleen suuntaamiseksi, koska ne ovat koettu niin päivähoitossa kuin perhesosiaalityössä oleellisiksi, tarpeellisiksi ja tärkeiksi.

Väliarvioinnin raportti on hyödynnettävissä työelämässä, esim. tulevia päivähoiton ja perhesosiaalityön hankkeita ja niiden toteuttamista mietittäessä ja suunniteltaessa. Työssä on niin kokemuksellista kuin teoretietoa hankkeen toteuttamisesta sekä tietoa onnistuneen hankkeen toteuttamisen esteistä ja Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeen kehittämistarpeista. Lisäksi raportti soveltuu hyvin uusien työntekijöiden perehdyttämiseen, koska työssä käsitellään hankkeen keskeisimmät vaiheet, luodaan hankkeelle kattava teoria- ja menetelmätausta sekä kuvataan tarpeelliset kehittämiss ehdotukset hankkeen uudelleen suuntaamiseksi.

Uudet tutkimushaasteet liittyen Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeeseen voisivat koskea hankkeen vaikutuksia pienalueellisen kuntoutustyöryhmän toimintaan ja sosiaalityöntekijän lausunnon käyttöön. Voisi selvittää esim. onko hankkeen myötä tullut enemmän koollekutsumisia perhesosiaalityön toimesta. Lisäksi voisi tutkia vastaavatko päivähoiton ja perhesosiaalityön tiedot ja tilastot lastensuojeluperheiden päivähoitossa olevista lapsista toisiaan.

LÄHTEET

- Alatalo, H. & Leinonen, M. 2004. Päivähoito lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä. Tiivistelmä osahankkeesta. Haasteena vanhemmuus – hanke. Päätösseminaari 19.03.2004.
- Arnkil, T.E. & Eriksson, E. 1999. Kelluvia vuoropuheluita (71 -109), teoksessa Virtanen, P. (toim.) Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Arnkil, T.E. 2004. Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan (214 – 237), teoksessa Hujala, A., Puonti, A. & Saarnio, T. (toim.) 2004, Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Arnkil, T.E., Eriksson, E. & Arnkil, R. 2004. Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Stakes. Raportteja 253. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino.
- Arpikari, P. 2004. Konsultoivan erityislastentarhanopettajan muistio Espoonlahden päivähdolle, 20.09.2004
- Eriksson, E. 2002. Pitää puuttua omaan huoleen. Dialogi 3, 34.
- Espoon lastensuojelun ja päivähdön vastuuryhmän muistio 21.11.2002.
- Espoon sosiaali – ja terveystoimen muistio 9.2.2002.
- Isoherranen, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: WSOY.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, K. 1999. Tutkiva oppiminen: älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo: WSOY.
- Hellström, P. & Riipinen, E. 2004. Muistio Espoon päivähdön ja perhesosiaalityön työryhmälle.
- Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähdössä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Huhtanen, K. 2005. Varhainen puuttuminen – dynaaminen prosessi, luentotiivistelmä. Jyväskylä 10. – 11.1.2005. www.nmi.fi/koulutus/messuohj.htm.
- Karila, K. & Nummenmaa A.R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteenä päiväkotii. Helsinki: WSOY.
- Kettunen, S. 2003. Onnistu projektissa. Helsinki: WSOY.
- Kärkkäinen, S., Leinonen, M. & Mahrberg, K. 2003. Moniammatillisuus ja varhainen puuttuminen. Terveystoimissa, päivähdössä ja lastensuojelussa. Johtamisen erikoissammattitutkinnon päättötyö. Amiedu.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Launis, K. 1997. Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntija työssä (122 – 133), teoksessa: Kirjonen, J., Remes, P. & Eteläpelto, A. (toim.) 1997. Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Linnakangas, R & Suikkanen, A. 2004. Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2004:7. Helsinki: Edita Prima Oy.

Linno, O. 1996. Tuottaako sosiaalityö pummeja vai oman elämänsä sankareita, seikkailijoita? (68 – 75), teoksessa Metteri, A. (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityöntekijäin liitto. Helsinki: Edita.

Ollikainen, L. 2004. Vastuullisen vanhemmuuden edistäminen Espoon keskuksen alueella 2001 – 2003. Tiivistelmä osahankkeesta. Haasteena vanhemmuus – hanke. Päätösseminaari 19.03.2004.

Pitkänen, M & Viitala, S. 2003. Päivähoitohenkilöstö asiantuntijana Espoonlahden pienalueellisessa kuntoutustyöryhmässä. Turun yliopisto. Rauman OKL.

Rautava, M. 2003. Verkostotyö varhaisen puuttumisen tukena. [viitattu 23.3.2005.] http://www.stakes.fi/hyvinvointi/kehi/menetelmat/verkosto_rautava.pdf.

Rissanen, T. 2002. Projektilla tulokseen. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino.

Salonen, L. 1992. Teemme projektin. Helsinki: Posiplan.

Selkiyttävät verkostopalaverit. 2003. [viitattu 20.2.2005.] Stakes. Sivut päivitetty 9.9.2003. <http://www.stakes.fi/hyvinvointi/verk/menetelmat/ennakointi.htm>.

Silfverberg, P. 1998. Ideasta projektiksi. Projektisuunnitelman käsikirja. Helsinki: Edita.

Sosiaalityön työmenetelmät. Tulevaisuuden muistelu. [viitattu 12.3.2005.] Helsingin yliopisto. <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/tulevmuistelu.htm>.

Viirkorpi, P. 2000. Onnistunut projekti – opas kunta-alan projektityöskentelyyn. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.

Liite 1: Prosessikuvaus**Prosessi:** Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä**Palveluajatus:** Yhdessä lapsen parhaaksi**Prosessi tulos:** Lapsen hyvinvointi ja vanhemmuuden vahvistuminen.

Päivähoidon kehittäminen lastensuojelun tukitoimenpiteenä ja sosiaalityössä huostaanottojen välttäminen.

Prosessin käynnistävä heräte: Heikko vanhemmuus ja lapsen tuen tarve.

(jatkuu)

(jatkuu)

Prosessin vaihe: LIITTYMINEN	Vaiheen tulos: Lasta tukeva päivähoito				
Asiakas	Palveluntuottaja	Työtapa, materiaali, väline, ohje	Millä mittarilla menestystä arvioidaan	Kehittämiskohteet	
Lapsi ei saa riittävästi huolenpitoa vanhemmiltaan. Vanhemmat hyväksyvät tuen. 1. <i>Lapsi, joka ei ole vielä päivähoitossa</i> Vanhemmat osallistuu huoltosuunnitelman tekemiseen	Sosiaaliryöntekijä keskustele vanhempien kanssa Sosiaaliryöntekijä kirjaa huoltosuunnitelmaan tavoitteet	Vanhemmuuden arviointi Huoltosuunnitelma, johon kirjattu tavoitteet lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta ja päivähoitosta tukitoimenpiteenä	Prosessin mittarina ovat hoito-, kasvatus- ja opetussuunnitelma päivähoitossa ja huoltosuunnitelma sosiaalityössä: tavoitteiden toteutuminen ja tulosten seuranta.		
Vanhemmat hyväksyvät lapselleen päivähoiton lastensuojelun tukitoimenpiteenä (mikäli eivät hyväksy prosessi päivähoiton osalta päättyy)	Sosiaaliryöntekijä kirjaa huoltosuunnitelmaan päivähoiton tukitoimenpiteeksi ja ottaa yhteyttä lapsivalinnoista vastaavaan päiväkodin johtajaan. Sosiaaliryöntekijä antaa oleellista tietoa hoitopaikkaa varten lapsen tarpeista	Lapselle sopivan hoitopaikan löytämiseen tarvittava, oleellinen tieto		Yhteystietojen ajan tasalla pitäminen	
Vanhemmat täyttävät hoitopaikkahakemuksen	Lapsivalinnoista vastaava johtaja ottaa yhteyttä lapsen tulevaan hoitopaikkaan	Valitaan lapsen tarpeita vastaava hoitopaikka			

(jatkuu)

(jatkuu)

<p>Vanhemmat saavat tiedon hoitopaikasta ja osallistuvat yhteistyöpalaveriin ennen hoitopaikan vahvistamista</p>	<p>Yhteistyöpalaveri ennen hoitopaikan vahvistamista: vanhemmat, sosiaalityöntekijä, päiväkodin johtaja, lapsen tuleva omahoitaja, keltto, terveydenhoitaja ym. tarvittaessa</p> <p>Ellei tuki ole yksin riittävä, arvioidaan mitä muuta tarvitsaa.</p>	<p>Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä arviointi.</p>	<p>Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä riittävyden arvioiminen.</p>	<p>Yhteisten sopimusten toteutuminen ja sitoutuminen.</p>
<p>Vanhemmat hyväksyvät hoitopaikan ja tuen. Hyväksyminen tapahtuu jo yhteistyöpalaverissa tai sovittuun määräaikaan mennessä. x)</p>	<p>Yhteistyöpalaverissa päivähoito ja sosiaalityöntekijä sekä perheen tukemiseen osallistuvat muut työntekijät laativat suunnitelman. lapsen hoito-, kasvatus- ja opetussuunnitelman palvelusopimuksen ja lisäsvuun ja sitoutuvat sopimuksiin.</p>	<p>Yhteistyöpalaveri ja kirjatut sopimukset</p> <p>Lapsen hoito-, kasvatus- ja opetussuunnitelma</p> <p>Kuvaus lapsesta päivähoitossa - lomake seurantaa varten</p>		<p>Läpinäkyvyys: Lainsäädäntö, salassapito-velvollisuus</p>
<p>Vanhemmat sitoutuvat tehtyyn suunnitelmaan.</p>	<p>Lastensuojelun huoltosuunnitelmaan sosiaalityöntekijä liittyy päivähoidon lapsen hoito-, kasvatus- ja opetussuunnitelman lisäsvuun. Kopio sopimuksesta kaikille osapuolille.</p> <p>Määritellään minimikriteerit päivähoidon lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja yhdessä sovitaan seurannasta.</p>			
<p>x) Vanhemmat ottavat vastaan lapsen hoitopaikan ja allekujottaa vastaanottoilmoituksen.</p>	<p>Päiväkodin johtaja vahvistaa päivähoitopaikan ja tehdään mahdollinen maksusitoumus.</p>		<p>Hoitopaikan valintaprosessin ommistuminen</p>	<p>> oppiminen</p>
<p>2. Päivähoitodossa olevan lapsen tilanne muuttuu niin, että päivähoito määritellään lastensuojelulliseksi toimeenpiteeksi.</p>	<p>Prosessi etenee samoin, paitsi hoitopaikan valitsemista ei enää tarvita, jos hoitopaikka vastaa lapsen tarpeita. Muutoin valitaan lapselle tukevampi hoitopaikka.</p>		<p>Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä riittävyden arvioiminen</p>	<p>Toimintaohjeet, päivähoidon lastensuojeluilmoituksen minimikriteerit KOULUTUS</p>

(jatkuu)

(jatkuu)

Vaiheen tulos: Lapsen kehityksen ja vanhemmuuden tukeminen			
Prosessin vaihe: HOITO			
Asiakas	Palveluntuottaja	Työtapa, materiaali, väline, ohje	Millä mittarilla menestystä arvioidaan
Lapsi päivähoitossa. Vanhemmat osallistuvat päivittäiseen yhteistyöhön.	Hoitotiimi toteuttaa yhdessä sovittua lapsen hoito-, kasvatus- ja opetus-suunnitelmaa. Hoitotiimi omalta osaltaan tukee perhettä muiden tukitoimenpiteiden toteutumista.	Tukeva päivähoito lapsella ja henkilökunnan konsultaatio ja työnohjaus Tuki perheen osallistumiselle muihin mahdollisiin tukitoimenpiteisiin osallistumisessa.	Päivähoito- kasvatustukitoimenpiteenä riittävyyden arviointi.
Vanhemmat sitoutuvat sovittuihin asioihin: yhteistyö, tapaamiset, hoitoajat ym.	Lapsen päivähoidon tiimi seuraa ja dokumentoi ja yhteistyöllä sitouttaa vanhemmat sopimuksiin.	Tuki ja kontrolli. Lapsen kehityksen havainnointi, seuranta ja arviointi. Lapsen ja vanhempien vuorovaikutuksen arviointi.	Moniammatillinen yhteistyö. Yhteiset toimintaohjeet.
Vanhemmat osallistuvat arviointiin.	Päivähoidon tiimi, omahoitaja ja johtaja sekä sosiaalityöntekijä arvioivat onko tuki ollut riittävä lapselle ja perheelle.	Moniammatillinen yhteistyö, tiedonvaihto ja dokumentointi. Vanhemmuuden roolikartta	Henkilökunnan koulutus. Havainnointi ja dokumentointi.

(jatkuu)

Prosessin vaihe: EROAMINEN		Vaiheen tulos: Lapsen tuen tarve päivähoitossa päättyy				
Astakas	Palveluntuottaja	Työtapu, materiaali, väline, ohje	Millä mittarilla menestystä arvioidaan	Kehittämiskohteet		
<p>Vanhemmat osallistuvat palautekeskusteluun (A,B,C)</p> <p>A. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä puretaan perhetilanteen korjaannuttua ja lapsi jatkaa päivähoiton ns. tavallisen asiakkaana ja vanhempi osallistuu yhteistyöhön.</p>	<p>Yhteistyöpalaveri, jossa mukana päivähoito ja sosiaalityö: miten päivähoito tukitoimenpiteenä on toteutunut.</p>	<p>Palautekeskustelu.</p> <p>Sopimusten ja tuen toteutumisen arviointi.</p>		<p>Jatkuva vuoropuhelu päivähoiton ja sosiaalityön kesken. palaute ja oppiminen sekä</p>		
<p>B. Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä päättyy lapsen siirtyessä esim. kouluun tai muuton vuoksi.</p>	<p>Yhteistyöpalaverissa lisäksi opetustoimesta mukana opettaja, kuraattori tai koulupsykologi, kouluterveydenhoitaja tai tulevan päiväkodin henkilökuntaa. Tuen jatkumisen turvaaminen yhteisillä, kirjatuilla sopimuksilla.</p>	<p>Kirjatut sopimukset ja oleellisen tiedon siirtyminen.</p>		<p>koulutus ja tiedon saanti.</p> <p>Opetustoimen kanssa sopimus tukitoimenpiteiden jatkuvuudesta ja työtavasta.</p>		
<p>C. Perheen tilanne muuttuu ja päivähoito tukitoimenpiteenä on riittämätön.</p>	<p>Sosiaalityöntekijä valmisteleo lapsen huostaanottoprosessista. Laaditaan uudet tavoitteet ja tarkennetaan sopimukset, mikäli päivähoito jatkuu muutoin entisellään.</p>	<p>Kirjatut sopimukset.</p>				

Liite 2. Sosiaalityöntekijän lausunto

Sosiaali- ja terveystoimi
Perhe- ja sosiaalipalvelut

SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SUOSITUS ____ / LAUSUNTO ____
LAPSEN ERITYISEN TUEN TARPEESTA PÄIVÄHOIDOSSA
LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMENA

Lapsen nimi ja henkilötunnus: _____

Vanhemmat: _____

Osoite: _____

Lapsen perheen tilanne:

Lapsen nykyinen tilanne:

Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tavoitteet päivähoidossa:

Päiväys: _____

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä _____

Vanhempien allekirjoitukset _____

Liite 3. Yhteystietolomake

Päivähoito avohuollon tukitoimenpiteenä – prosessin yhteyshenkilöt

_____ alueella.

Sosiaalityöntekijät: _____

Päiväkodin johtajat: _____

Lapsivalinnoista
vastaava päiväkodin
johtaja

Konsultoiva erityis-
lastentarhanopettaja

Perhetyöntekijät: _____

Psykologi

Liite 4. CASE - prosessikuvaukset

PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMENA – koulutus
7.10.2003

CASE – prosessikuvaukset

Kun lapsi ei ole vielä päivähoidossa
(case I ja III)

1. Ota yhteys alueesi päivähoidon lapsipäätäjään
  - 1.1. Kuvaile lapsia ja heidän tarpeitaan
  - 1.2. Kuvaa perhetilannetta
  - 1.3. Riittääkö (norm.) päiväkotit; tarvitaanko erityispaikkaa

2. Tee vanhempien/vanhemman kanssa huoltosuunnitelma tai sen tarkistus
  - 2.1. Käy läpi perheen lasten tarpeet
  - 2.2. Käy läpi vanhemmuuden tarpeet
  - 2.3. Käy läpi lausunto ja kuntoutustyöryhmän syy

3. Kuntoutustyöryhmä tai sen kokoon kutsuminen
(huom! kts. kokoontumispäivät ja sopikaa kuka on ASIAN ESITTÄJÄ)
  - 3.1. Vanhemmat (ja heidän tukihenkilönsä)
  - 3.2. lapsipäätäjä
  - 3.3. hoitopaikan edustaja
  - 3.4. neuvolaterveydenhoitaja
  - 3.5. kelto / lääkäri / ...

4. Päivähoitopaikan varmistaminen
  - 4.1. Varmista, että vanhemmat ymmärtävät, mitä heiltä odotetaan
  - 4.2. Varmista, että päivähoito tietää, mitä siltä odotetaan

(jatkuu)

(jatkuu)

5. Huoltosuunnitelman tarkistus / päivähoidon kasvatusta- ja hoitosuunnitelman tarkistus

Lapsi, joka jo on päivähoitossa
(case II)

Päivähoito on ottanut jo yhteyttä perheen asiassa.

1. Ota yhteys lapsen päivähoitoon (ryhmähenkilökunta / johtaja)
  - 1.1. Neuvottele, riittääkö nykyinen päivähoito lapsen ja perheen tarpeisiin
  - 1.2. Jos riittävä, palaveri vanhempien ja päivähoitotiimin kanssa hoitoon liittyvistä kriteereistä
  - 1.3. Jos nykyinen hoitopaikka ei riitä, yhteys alueen lapsipäätäjään
  - 1.4. case I, II, kohdat 1. – 5.

Liite 5. Case't

PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMENA – koulutusilmapäivä

CASE I

Minna on 26-vuotias, kolmen lapsen äiti. Lapset ovat 1 v, 3- ja 8-vuotiaita. Minna on eronnut. Mies ja lasten isä, Mika, asuu Helsingissä. Mikalla on satunnaisia työsuhteita. Mikalla on päihdetaustaa; alkoholismia sekä epäilyjä huumeekokeilusta/käytöstä.

Lapsista 8-vuotias Janne on toisella luokalla. Kolmevuotias Nea ja vuoden ikäinen Niko ovat kotona hoidossa.

Nyt Minnasta on huolestunut neuvolaterveydenhoitaja. Hänen mielestään Minna ei vaikuta pitävän huolta itsestään ja lapsistakin huomaa ettei näiden elämä suju itsestään. Nealla on voimakkaita uhmakohtauksia, motorisesti levoton. Nea on myös varsin kalpea ja hänellä on tummat silmänaluset. Minna kertonut terveydenhoitajalle, että Nea'a on vaikea hallita.

Nikon paino ei ole noussut aivan odotetulla tavalla. Myös puheessa ei juuri esiinny edes tavuja. Ihmetystä lisää se, ettei Niko vaikuta vierastavan lainkaan. Minna ei koe Nikolla olevan mitään erityistä (tarvetta/huolta).

Minna on käyntien yhteydessä vaikuttanut masentuneelta. Hänen puheissaan usein toistuu: "Ei jaksa" ja "ei huvita". Terveystietäjän mukaan Minnalla on varsin kapea sosiaalinen verkosto: muuttanut pääkaupunkiseudun ulkopuolelta.

Mika tapaa lapsia harvoin, ei säännöllisesti.

(jatkuu)

(jatkuu)

Perheelle, kun vanhemmat olleet vielä yhdessä, on neuvola ehdottanut kääntymistä perheneuvolan puoleen. Sosiaalityö on ollut mukana lähinnä toimeentuloasioissa. Varsinaista lastensuojelutarvetta ei ole havaittu; perheelle ehdotettu perhetyötä jossain vaiheessa, mutta perhe kieltäytynyt tästä mahdollisuudesta.

CASE II

Markolla 37 v ja Tiinalla 29 v on kaksi lasta. Heistä molemmat Valtteri 5v ja Toni 3v ovat päiväkodissa. Nyt päiväkodin johtaja ottaa yhteyttä lastensuojelun sosiaalityöntekijään. Päiväkotiryhmässä, jossa molemmat pojat ovat, on noussut huoli perheen tilanteesta.

Päivähoidon työntekijät ovat pistäneet merkille poikien levottoman käytöksen viime kuukausien aikana. Silloin tällöin Markon hakiessa lapsia, he ovat epäilleet Markon olleen hiukan päihtyneenä. Myös poikien hoitoajoissa on ollut muutoksia aikaisempaan: pojilla selittämättömiä poissaoloja ja päiväkotiin tuleminen alkanut myöhästyä, erityisesti, jos Marko tuo. Päivähoito on yrittänyt hienotunteisesti kysyä onko vanhemmilla ollut muutoksia ym., mutta vanhemmat sanovat kaiken olevan ihan kuin ennenkin. Vanhemmat eivät ole huomanneet, että pojat olisivat normaalia levottomampia. Poikien, erityisesti Tonin, omien sanojen mukaan kotona isä ja äiti huutavat helposti. Tonilla on esiintynyt myös kastelua, jopa tuhrimista (oppinut kuivaksi 2v).

Päiväkotiryhmän henkilökunta on kysynyt luvan konsultointiin alueen erityislastentarhanopettajalta. Tarkoituksena saada ohjeistusta kuinka suhtautua Tonin tuhrimisiin / taantumiseen. Vanhemmat antaneet luvan, mutta eivät ole kokeneet tätä ”yhteiseksi” asiaksi. Myös vanhempien suhtautuminen henkilökuntaan on muuttunut selvästi vauruneemmaksi.

(jatkuu)

(jatkuu)

Alueen kelto:n on käynyt ja havainnoinut poikia sekä jutellut heidän kanssaan. Hän on ehdottanut yhteydenottoa alueen sosiaalityöntekijään. Poikien käytöksessä on varsin paljon rajattomuutta, myös tietynlainen aggressiivisuus sosiaalisissa tilanteissa yleistä. Samoin Tonin tuhriminen viittaisi ongelmiin tunne-elämässä. Kelto on ohjeistanut henkilökuntaa.

CASE III

Perhe Hakalalla on ttt - asiakkuus. Perheelle on tarjottu perhetyötä, josta kieltäytyneet. Molemmat vanhemmat ovat ilman ammatillista koulutusta: Juha pitkäaikaistyötön, Lea kotihoidontuella kotona. Sosiaalityöntekijä Virtanen on saanut sosiaali- ja kriisipäivitykseltä ilmoituksen, jossa perhe Hakalan äiti lapsineen on ollut turvakodissa perheväkivaltatapauksen vuoksi. Päivystys kuvannut tilannetta seuraavasti: ” Naapuri ilmoittanut Jennin (030598) olevan usein ulkona vielä klo 21 jälkeen, ja tänään tyttö oli ollut myös myöhään ulkona ja ollut hyvin itkuinen. Jenni on kertonut isän lyöneen äitiä. Päivystyksen työntekijät arvioineet Juha Hakalan olleen vahvassa humalatilassa (ei suostunut puhaltamaan) ja olleen kiihtynyt. Poliisit kutsuttiin vielä paikalle turvaamaan äidin, Lean ja lasten pääsyä turvakotiin.”

Turvakodin henkilökunta kertoi sostt. Virtaselle, että Jenni on vetäytyvä ja vaitonainen. Jenni ei puhu kuin äitinsä kanssa, ja tällekin vain kuiskaa korvaan (valikoivaa mutismia?). Jenni oli hoitamattoman oloinen tullessaan mm. likaiset hiukset. Sofia (120801) on myös hoitamattoman oloinen, kulkee vaipoissa, tuttipullo roikkuu suussa (lähes koko ajan), itkee herkästi (kovia ääniä). Lea kertoi hoitavansa kotona kolmea lasta, tosin yksi niistä miehensä.

Lastenneuvolanterveydenhoitaja kertoo sostt. Virtaselle olleensa myös huolissaan tyttöjen kotioloista; Jennin viisivuotistarkastus ollut niin hankala (vetäytyvyyden vuoksi),

(jatkuu)

(jatkuu)

että se siirretty tälle syksylle. Sofia on vielä perheessä vauvan asemassa, ja ikätasoiset asiat (ruuan syönti, kuivaksi oppiminen, puhe) puuttuvat tai ovat puutteellisia.

Turvakotijaksolla Lea muuttaa erilleen miehestään lastensa kanssa. Sostt. Virtanen arvioi lasten hyötävän päivähoidosta. Myös Lea suostuisi lasten aloittavan päivähoidon.

Liite 6. Saatekirje

Hyvä kollega!

Työskentelen lastentarhanopettajana Ankkurin päiväkodissa. Opiskelen työn ohessa Jyväskylän ammattikorkeakoulussa Sosiaali- ja terveysalan jatkotutkinnossa, Lapsiperheiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen koulutusohjelmassa. Koulutukseeni kuuluu 20 ov:n laajuinen kehittämistehtävä, jota olen tekemässä Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessimallin maastouttamisesta.

Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä - prosessimallin maastouttamisen ja siihen liittyvien kehittämistoimenpiteiden vaikutuksia yhteistyöhön ja sen kehittämiseen Espoonlahden alueella. Toivoisin Teidän vastaavan kyselyyni. Vastauksenne käsitellään luottamuksellisesti.

Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – hankkeessa on järjestetty syksyllä 2003 Soukan Palvelutalolla koko alueen yhteistyöiltapäivä, jossa tutustuttiin oman pienalueen työntekijöihin, sovittiin tulevista yhteistyökäytännöistä sekä käsiteltiin casejä. Tämän jälkeen tehtiin kysely päivähoiton ja perhesosiaalityön yhteistyövalmiuksista ja kehitystarpeiden arviointi. Toukokuussa 2004 järjestettiin päivähoiton ja lastensuojelun kehittämisseminaari, jossa työskentelymenetelmänä käytettiin Tulevaisuuden muistelua. Näiden lisäksi kullakin pienalueella on ollut omat yhdessä sovitut yhteistyökäytännönsä.

Kysely täytetään netissä. Pääset kyselylomakkeeseen klikkaamalla seuraavaa osoitetta www.semefi.fi/kysely. Avataksesi linkin sinun on painettava ensin CTRL-painiketta näppäimistön alareunasta ja sitten klikata hiirellä kerran osoitetta. Sivuston käyttäjätunnus on **kysely** ja salasana **ankkuri** (HUOM! molemmat kirjoitetaan kokonaan pienellä). Tarkemmat ohjeet lomakkeen täyttämiseen löytyvät kyseiseltä sivustolta. Kyselyn vastaukset toivon saavani **pe 17.12.** mennessä. Kyselyn tulokset esittelen opinnäyteydessäni ”Yhdessä lapsen parhaaksi” Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessimallin maastouttaminen Espoonlahden alueella. Työn suunniteltu valmistumisaika on toukokuussa 2005.

Terveisin,

Anne Teppo, anne.m2.teppo@espoo.fi, p. 816 46 298

Liite 7. Kyselylomake

1. Olen
  - a. päiväkodin johtaja
  - b. perhesosiaalityöntekijä
  - c. perhetyöntekijä
  - d. kiertävä erityislastentarhanopettaja
  - e. lapsivalinnoista vastaava

2. Työskentelen seuraavalla alueella
  - a. Kivenlahti
  - b. Espoonlahden keskus
  - c. Soukka
  - d. Latokaski – Nöykkiö
  - e. Pohjoinen Suomenoja
  - f. Eteläinen Suomenoja – Kaitaa
  - g. koko Espoonlahden alue

3. Mitä hyötyä olet kokenut prosessimallin maastouttamisesta olleen oman työsi ja yhteistyön kannalta? Jos et koe sen hyödyntäneen työtäsi ja yhteistyötä, perustele.

4. Miten koet maastouttamisen kehittämistoimenpiteiden (yhteistyöiltapäivä, kysely, kehittämisseminaari) vaikuttaneen omaan työhösi ja yhteistyön kehittämiseen?

5. Mitä uutta on tullut prosessimallin maastouttamisen myötä omaan työhösi ja yhteistyöhön? (esim. uusia käytänteitä ja mitkä vanhat käytänteet edelleen käytössä).

6. Miten koet maastouttamisen kehittämistoimenpiteiden vastanneen yhteistyön kehittämistarpeisiin?

7. Onko herännyt ehdotuksia yhteistyön kehittämistoimenpiteiksi? Entä yhteistyön kehittämishaasteita?

8. Miten tyytyväinen olet prosessimallin maastouttamiseen? Kouluarvosanalla 4 – 10, perustele.

9. Millainen on ollut oma panoksesi yhteistyön kehittämisessä?

10. Mitä olisit kaivannut yhteistyökumppaneiltasi?

11. Mitä yhteistyökäytänteitä alueellasi on tällä hetkellä käytössä?

12. Mielipiteesi Päivähoito lastensuojelun tukitoimenpiteenä – prosessimallista?